
E. BRANDT

EESTI MAJANDUSE OLUKORD
KODANLIKU DIKTATUURI
PERIOODIL

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
1955

A-20563 II

E. BRANDT

majandusteaduste kandidaat,
Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Majanduse Instituudi poliitilise ökonomia
sektori juhataja

EESTI MAJANDUSE
OLUKORD KODANLIKU
DIKTATUURI PERIOODIL

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1955

AUTORILT

Käesolevas teoses püütakse näidata, kuidas pärast Eesti vägivaldset ärakiskumist Nõukogude Venemaast toimus kaasaegse kapitalismi põhilise majandusseaduse toime alusel Eesti tootlike jõudude purustamine, tema muutumine Lääne imperialistlike maade agraar- ja tooraineripatsiks, suurenes proletariaadi ja töötava talurahva ekspluateerimine ning vaesumine.

Eesti natsionalistliku kodanluse diktatuuri perioodi majanduse olukorra analüüsimine võimaldab õigemini mõista ja hinnata sotsialismi objektiivsete majandusseaduste toime ja leninlik-stalinliku rahvuspoliitika järjekindla teostamise alusel Eesti NSV-s toimunud majanduslike ümberkujunduste tähtsust.

Autor avaldab tänu Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi teaduslikele töötajatele, kes tegid väärtuslikke kriitilisi märkusi, mis on arvesse võetud antud teose trükiks ettevalmistamisel.

EESTI TOOTLIKE JÕUDE PURUSTAMINE NATSIONALISTLIKU KODANLUSE DIKTATUURI PERIOODIL

Võidukas Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon murdis läbi imperialismi ühisest rindest selle kõige nõrgemas lülis, milleks osutus tol ajal tsaari-Venemaa, seadis sisse proletariaadi diktatuuri, pani aluse kapitalismi kokkuvarisemise ja kommunismi võidu ajastule. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teostas Venemaa töölisklass liidus kehvatalurahvaga kommunistliku partei juhtimisel. Sellest kapitalistide ja mõisnike võimu vastu peetud võitlusest võtsid osa ka Eesti töörahva hulgad.

Eestis, samuti nagu Venemaalgi, olid olemas kõik objektiivsed tingimused sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks. Siin, nagu Venemaa ülejäänud territooriumilgi, seati sisse nõukogude võim. Nõukogude võimu kehtestamine tõi endaga kaasa Eesti töörahva vabanemise põlisest sotsiaalsest ja rahvuslikust rõhumisest.

Nõukogude võimu esimesed abinõud olid suunatud vana kodanliku riigiaparaadi lammutamisele, proletariaadi diktatuuri kindlustamisele, sotsialistliku revolutsiooni edasiarendamisele.

Tuginedes leninlikule maadekreedile, mis võeti vastu II Ülevenemaalisel Nõukogude Kongressil, viis nõukogude võim Eestis läbi parunite mõisate konfiskeerimise. Rahva omandusse anti üle 2,4 miljoni hektari maad ning eesti töötav talurahvas vabanes iga-aastastest rendimaksudest 40 miljoni kuldrubla ulatuses.

Nõukogude võim teostas ka pankade, transpordi natsionaliseerimise, seadis vabrikutes ja tehastes sisse töölis-kontrolli, mis oli ettevalmistuseks tööstuse natsionaliseerimisele, kehtestas 8-tunnilise tööpäeva, millega andis hävitava hoobi kapitalistlikele elementidele. Kodanluselt võeti poliitiline ja majanduslik võim. Eesti rahvas, muutunud oma maa peremeheks ja saanud omariikluse, võitis kätte reaalse võimaluse sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks.

Eesti kodanlus ja mõisnikud, kaotades nõukogude võimu kehtestamise tulemusel oma majandusliku ja poliitilise võimu, suunasid kõik oma jõupingutused töörahva võimu kukutamisele.

Kodanlusele oli töörahva hulkade võit hoopis suuremaks ohuks kui maa sõltumatuse kaotamine ja Eesti okupeerimine Saksamaa poolt. Eesti töörahva juht V. Kingissepp kirjutas: «Klassivaen oli iseseisvuse mõtte nurgavoodi juures ämmaemandaks, mitte hirm Saksa okupatsiooni ees.»¹

Eesti kodanlus ei ole kunagi olnud suuteline revolutsiooniliseks võitluseks, võitluseks tõelise ühiskondliku progressi eest. Eesti kodanlus, omamata sisemaal küllaldasel määral jõude tema poolt vihatud nõukogude võimu kukutamiseks, pöördurteerlikult abi saamiseks monarhistliku Saksamaa poole, kes 1918. aasta veebruaris okupeeriski Eesti.

Noor Nõukogude Venemaa ei saanud tol ajal anda vastu lööki saksa okupantidele ning oli ise sunnitud sõlmima äärmiselt raske Bresti rahu.

Just Saksa okupatsioon oli põhjuseks, miks nõukogude võim eksisteeris Eestis kõigest kolm ja pool kuud. Seesama asjaolu näitas täielikult eesti natsionalistliku kodanluse rahvavastast, reeturlikku palet. Tuleb märkida, et nõukogude võimu kukutamiseks müüs eesti kodanlus, arvesse võttes jõudude vahekorda maailma areenil, oma maa sõltumatust, eesti rahva huvisid kord saksa imperialistidele, kord ameerika-inglise kodanlusele, kord nendele mõlematele koos, olles välismaiste imperialistide kuulekaks teenriks.

Kui 1918. aasta novembris Saksamaal toimunud revolutsiooni tulemusel oli Saksamaa sunnitud oma väed tema poolt okupeeritud territooriumilt välja viima, pööras eesti natsionalistlik kodanlus oma pilgud ameerika-inglise imperialistide poole.

Pärast revolutsiooni Saksamaal annulleeris Nõukogude Venemaa Bresti röövrahu ning algas Saksamaa poolt okupeeritud territooriumi vabastamine Nõukogude vägede poolt, millest võtsid osa eesti punased väeosad. 28. novembril 1918. a. vabastati Narva. 29. novembril kuulutati Nar-

---

¹ Viktor Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, Tallinn 1946, lk. 14.

vas välja Eesti nõukogude vabariik Eesti Tööraha Kommuuni nimetuse all.

Samal ajal võttis VSFNV Rahvakomissaride Nõukogu vastu dekreedid Eesti nõukogude vabariigi iseseisvuse tunnustamise kohta.

Eesti Tööraha Kommuuni tegevus hõlmas Eestis üha suurema territooriumi. Nõukogude väed lähenesid Tallinnale. Eesti kodanlusel puudus tööraha hulkade toetus, kes nägid nõukogude võimuse oma huvide kaitsjat. Selle tõttu muutus saksa okupantide poolt enne Eesti territooriumilt sunnitud lahkumist moodustatud kodanliku ajutise valitsuse olukord katastroofiliseks. Olid olemas kõik tingimused nõukogude võimu võiduks.

Et võim ei läheks tööraha kätte, pani eesti kodanlus toime uue reetmise, paludes seekord abi võitluseks oma rahva vastu ameerika-inglise imperialistidelt, ning jällegi, nagu 1918. aasta alguses, toimus see alatu reetmine «iseseisvuse» lipu all.

Ameerika-inglise ja teiste imperialistide relvastatud interventsiooni ja eesti kodanluse reeturliku taktika tulemusena sai nõukogude võim Eestis 1920. aastal ajutiselt lüüa; Eestis seati sisse natsionalistliku kodanluse rahvavastane diktatuur.

Niisiis, nõukogude võimu lüüasaamise peamiseks põhjuseks Eestis olid välismaine interventsioon ja eesti natsionalistliku kodanluse poolt toimepandud reetmine. Eesti kodanlusel läks korda võimule tulla ja «iseseisvaks» kodanlikuks vabariigiks eralduda ainult ameerika-inglise imperialismi abil ja ära kasutades raskusi, milles viibis noor Nõukogude Venemaa, kes oli tol ajal piiratud imperialistlike maade blokaadirõngaga, ning Eesti Tööraha Kommuuni poolt agraripoliitikas tehtud vigu, mis väljendusid selles, et pärast mõisamaade konfiskeerimist ja talupoegade võlgade kustutamist ei viidud läbi selle maa jagamist maata ja vähese maaga talupoegadele. See aga raskendas töölisklassi ja kehvtalurahva liidu tugevdamist.

Eesti kodanliku vabariigi «iseseisvus» oli formaalne. See on ka arusaadav, sest välismaised imperialistid, upitanud võimule eesti kodanluse, said selle eest oma käsutusse maa rikkused ja võimaluse eesti rahvast halastamatult ekspluateerida.

Välismaised imperialistid allutasid Eesti ka strateegi-

listel kaalutlustel. Eesti muudeti tol ajal Nõukogude vastase interventsiiooni platsdarmiks.

V. I. Lenin märkis, et imperialismi ajastul «finantskapital ja sellele vastav rahvusvaheline poliitika, mis seisab suurriikide võitluses maailma majandusliku ja poliitilise jaotamise pärast, loovad terve rea üleminekuvorme riikliku sõltumuse alal. Sellele ajastule on tüüpilised mitte ainult kaks peamist maaderühma: asumaade valdajad ja asumaad, vaid ka sõltuvate maade mitmekesised vormid, mis poliitiliselt, vormiliselt on iseseisvad, tegelikult aga mähitud finants- ja diplomaatliku sõltumuse võrkudesse».¹

Niisugune formaalselt iseseisev, tegelikult aga monopolistlikust väliskapitalist sõltuv oli Eesti kodanliku diktatuuri perioodil. Eesti natsionalistlik kodanlus, olles vaid välismaiste monopolistlike rühmade siseagentuuriks, teostas nende rühmade huvidele vastavat poliitikat.

Kodanliku Eesti majanduslik arenemine kulges kapitalismi üha teravneva üldkriisi olukorras.

Kapitalismi üldkriisi ajastut iseloomustab: maailma lõhenemine kaheks vastandlikuks süsteemiks — sotsialistlikuks ja kapitalistlikuks; koloniaalsüsteemi kriis; tootmisaparaadi krooniline alakoormatus; reserv-tööarmee muutumine alaliseks töötute armeeks; laiade töörahva hulkade materiaalse olukorra järsk halvenemine; tööstuses esinevate ületootmise majanduskriiside läbipõimumine agraarkriisiga; kapitalismi roiskumise suurenemine ja parasitismi kasv; kõigi kapitalismile omaste vastuolude järsk teravnemine ja eelkõige antagonistliku vastuolu teravnemine töö ja kapitali vahel; vastuolu imperialistlike maade vahel; vastuolu metropolide ja asumaade vahel.

Kapitalismi üldkriis süveneb kaasaegse kapitalismi põhilise majandusseaduse toime alusel; selle seaduse nõudeks on maksimaalse kasumi kindlustamine.

Üheks tähtsaimaks maksimaalse kapitalistliku kasumi saamise vahendiks on teiste maade, eriti mahajäänud maade rahvaste orjastamine ja süstemaatiline paljaksriisumine.

Nimelt sõltuvate riikide majanduse mahajäänud iseloom, tööstuse nõrk arenemine ja põllumajanduse madal

---

¹ V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., Tallinn 1953, lk. 243—244.

tehniline tase teevad võimalikuks välismaiste monopolide täieliku majandusliku ja poliitilise diktaadi, muudavad need maad odava tooraine allikaks ja monopoolselt kõrgete hindadega turustatavate välismaiste kaupade turuks. Seejärel purustab monopolistlik kapital imperialismi ajastul maksimaalse kasumi saamiseks tootlikke jõude temast sõltuvates riikides. Ühel või teisel juhul võib imperialism ka arendada tootlikke jõude sõltuvates riikides, kuid alati ja kõikjal teeb ta seda ainult maksimaalse kasumi saamiseks.

Eesti kodanluse reaktsioonilist sise- ja välispoliitikat määras käsitletaval perioodil inglise ja saksa monopolistlik kapital.

Eesti kodanlus tuli võimule välismaise sõjalise interventsiooni abil, taastas riigis vana, kapitalistliku korra ning kunstlikult katkestas ajalooliselt kujunenud majanduslikud sidemed Venemaaga.

Venemaaga majanduslike sidemete katkestamine tõi endaga kaasa eraldunud kodanliku Eesti abituse ning jõuetuse imperialistlikele maadele vastu seista. Seepärast langes ta otsekohe majanduslikku ja poliitilisse sõltuvusse kapitalistlikest suurriikidest.

See asjaolu, et Eesti oli ammust ajast olnud Venemaaga ühtses rahvamajanduslikus süsteemis, avaldas soodsat mõju Eesti majanduslikule arenemisele.

Tsaari-Venemaa oli üks mahajäänumaid riike Euroopas, rahvaste vangla, vähearenenud agraarmaa, kus võimutses väliskapital ja kus nii oma kui ka väliskapitalistid teostasid ääremaadel kolonisaatorlikku poliitikat. Erandi sellest reeglist moodustasid Baltimaad, sealhulgas ka Eesti, tänu nende majanduslik-geograafilisele asendile ühenduste ja turgude suhtes, mis ühendasid Venemaad Lääne-Euroopaga. Sellega ongi seletatav, et majandusliku arenemise tempo oli Eestis märksa kiirem kui paljudes Venemaa kubermangudes.

Enne esimest maailmasõda oli Eesti üheks niisuguseks rajooniks, kus oli küllaltki arenenud, kapitalistlikult korraldatud põllumajandus ja suurtööstus.

Ehitati suuri tehaseid, kus töötasid kümned tuhanded töölised. Vajaliku tööstusliku tooraine puudumine koha peal ei takistanud tehaste töötamist, kuna nende käsutuses olid Venemaa ammendamatud tooraine-allikad.

1913. aastal töötas Eesti territooriumil (tema tänapäeva

piirides) 763 ettevõttes 70 000 töolist, 1916. aastal aga sees kaitsetöödega ja laevaehituse intensiivistumisega suurenes Eesti tööstuses töötavate tööliste arv peaaegu 100 000 tööliseni.

Eesti tööstus paistis silma tootmise eriti kõrge kontsentreerumise poolest.

Juhtiv koht Eesti tööstuses oli tootmisvahendite tootmisel: suurlaevaehitus ja -vaguniehitus, elektrimasinaehitus, põllutöomasinate tootmine jne. Tallinnas ehitati suuri dokke, laevatehaseid ja teisi ettevõtteid, mis olid suutelised ehitama mitte üksnes kaubalaevu, vaid ka sõjalaevu.

Nii võis «Vene-Balti laevatehas», kus 1913. aastal töötas 8000, 1916. aastal aga 15 000 töolist, üheaegselt ehitada 6 laeva veeväljasurvega 3000 tonni igaüks ja 2 tunduvalt suurema veeväljasurvega laeva. Laevu ehitati ka laevatehases «Becker», kus töötas 3000 inimest, ja Peetri Laevatehases, kus töötas 1500 töolist.

Vaguniehtustehases «Dvigatel» töötas ligi 2000 töolist. Tehase aastatoodang moodustas 3000 kaubavagunit, 150 reisivagunit, 1300 veokit ning sõjaväe välikööki jne.

Teisel kohal asus tekstiilitööstus. Ühes Euroopa kõige suuremas tekstiiliettevõttes — Kreenholmi Manufaktuuris (Narvas) — töötas umbes 11 000 töolist. Kreenholmis oli rakendatud ligi 500 000 värtnat ja üle 3000 telje. Aastail 1912—1913 toodeti üle 70 miljoni meetri riidet ning umbes 18 miljonit kilogrammi kedrust.

Balti manufaktuuris oli 3000 töolist, kes töötasid ümber 12 500—16 000 puuvillapalli aastas. Kokku töötas 17 tekstiilivabrikus üle 19 000 inimese.

Samuti oli arenenud ehitusmaterjalide tootmine, puidutöötlemis- ja paberitööstus.

Eesti tööstuse põhiline osa oli koondatud Tallinna.

Baltimaade, sealhulgas ka Eesti põllumajandus arenes kapitalistliku süsteemi alusel ning oli teiste Venemaa kubermangudega võrreldes suhteliselt kõrgel tehnilisel tasemel.

Eesti põllumajanduses oli valitsev seisund saksa mõisnikel. 1149 mõisa valduses oli 2 428 000 hektarit maad ehk 57,9 protsenti üldpindalast, sel ajal kui talurahva käes oli 1 761 000 hektarit ehk 42,1 protsenti kogu põllumaast.

Mõisate keskmine suurus Eesti kubermangus (2 113,2 hektarit) ületas mitu korda mõisate suuruse Venemaa

teistes kubermangudes. Neile kuuluvast maast andsid suurmaomanikud 22,9 protsenti rendile.

Seoses majanduslike sidemete tugevdamisega teiste Venemaa kubermangudega, tööstuskeskuste tekkimise ning raudteede ehitamise ja arenemisega, mis kutsus esile nõudmise suurenemise liha, piima ja teiste põllumajandussaaduste järele, hakkasid mõisnikud ja kulakud oma majapidamisi kohandama Vene laiaulatusliku turu uutele nõuetele.

Peaaegu kõigis mõisates kasvatati piima- ja produktiivkarja. Kariloomade arv Eestis kasvas kiiresti. Karjakasvatus Baltimaades, sealhulgas ka Eestis, asus toodangu poolest ühel esimestest kohtadest Euroopa-Venemaal. Kõrgesti arenenud oli Eestis ka põlluharimine.

Mitmeväljalised külvikorrad olid levinud nii mõisnike kui ka kulakute majapidamistes. Laialdaselt oli arenenud söödakultuuride ja heintaimede kasvatamine. Suures ulatuses kasvatati tehnilisi kultuure — lina Eesti lõunapoolsetes maakondades ning kartulit Põhja-Eestis.

Mõisnike ja kulakute majapidamistes oli põllutöömashinade kasutamine kõrgel astmel. Peaaegu igas mõisas oli viinavabrik või õlletehas, meierei, juustuvabrik või tellisetehas, veski, saeveski jne. Kõigis mõisnike ja kulakute majapidamistes kasutati palgatööjõudu, kusjuures mõisnikud ja kulakud realiseerisid toodangu turul.

Kõik see annab tunnistust kapitalismi kõrgest arenemistasemest Eesti mõisamajandites.

Talumajanduse ja turu vaheliste sidemete tugevnemine põhjustas talurahva kihistumise protsessi kasvu, tema majandusliku olukorra edasist halvenemist ja taluperekonna tarbimise vähenemist. Keskmikud ja kehvikud tootsid põllumajandussaadusi peamiselt oma isiklike vajaduste rahuldamiseks.

Tööstustoodang ning peamiselt mõisnike ja kulakute majapidamistes toodetav põllumajandusproduktioon realiseeriti Vene määratu suurel turul. Sellele aitas tunduvalt kaasa raudteede intensiivne ehitamine.

Esimeseks raudteeliiniks Eestis oli Peterburi—Narva—Tallinn—Paldiski raudteeliin, mis ehitati 1870. aastal. Selle raudtee Tapa—Tartu haru ehitati 1876. aastal. 1889. aastal avati Tartu—Valga raudteeliin, mis ühendas Eestit Riiaga ja Pskoviga. 1896. aastal pikendati raudteeliini Pärnuni.

Eesti kubermangu raudteevõrk oli üks tihedamaid Euroopa-Venemaal. Sel asjaolul oli määratu suur tähtsus Eesti rahvamajanduse arendamisele. Kui enne esimest maailmasõda oli Euroopa-Venemaal 100 000 elaniku kohta keskmiselt 39,2 versta raudteid, siis Eesti kubermangus tuli sama hulga elanike kohta 98,9 versta raudteid.

Niisiis olid Baltimaade, sealhulgas ka Eesti peamised sadamad (Tallinn, Paldiski ja Pärnu) ühendatud raudteeliinide abil Venemaa sisepiirkondadega ning spetsiaalselt kohandatud suurveokäibelega. On selge, et välismaale saatetavate vene kaupade transiit kutsus Eestis esile suure elavnemise. Kõigi Balti linnade, kaasa arvatud ka Peterburi väliskaubanduse käive moodustas 32 protsenti Venemaa kogu väliskaubanduse käibest. 1913. aastal läks Baltimaade sadamate kaudu üle 70 protsenti väljaveetud linast, 90 protsenti võist, üle 80 protsenti kaerast, 40 protsenti kanepist, nahast ja karusnahkadest, suurel hulgal metsa, vilja jne.

Üle 50 protsenti puuvilla, kautšuki, masinate ja seadmete sisseveost Venemaale toimus Baltimaade sadamate kaudu.

Üheks Baltimaade suurimaks sadamaks oli Tallinn. Tallinn oli Peterburi eelpost. Talvel, kui Soome lahe idapoolne osa kinni külmus, toimus transiit Tallinna kaudu. Eesti sadamatesse toodi igal aastal Venemaa mitmesugustest rajoonidest kuni 500 000 tonni kaupa, mida veeti seejärel välja teistesse maadesse. Kaupade sissevedu Eesti sadamate kaudu Venemaa teistesse kubermangudesse moodustas kuni 200 000 tonni aastas.

Eesti majanduslikuks orjastamiseks ja poliitilise diktaadi teostamiseks kogu sise- ja välispoliitikas suunasid välismaised monopolid ja nende agentuur natsionalistliku kodanluse näol peamised jõupingutused sellele, et likvideerida Eestis varem loodud suurtööstust, mis on maa majandusliku sõltumatuse alus, ja vägivaldselt anda rahvamajandusele agraarne suund.

Eesti kodanlus asus tootlike jõudude purustamisele, rahvuslike huvide reetmisele, sest see kindlustas talle, kõigepealt aga välismaistele monopolidele, maksimaalsete kasumite saamise.

Täites välismaiste monopolide tahet, samuti ka omakasupüüdlikes huvides, saboteeris Eesti kodanlus teadlikult iga-

suguste majanduslike sidemete arendamist Nõukogude Liiduga.

Eesti kunstlik eraldamine NSV Liidu rahvamajandusest avaldas hukatuslikku mõju Eesti majandusele, eelkõige aga suurtööstusele.

Ei saa mööda minna asjaolust, et Eesti sai Venemaalt päranduseks võrdlemisi arenenud suurtööstuse (Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni momendiks moodustas tööstustoodang kaks kolmandikku, põllumajandustoodang aga ühe kolmandiku kogutoodangust).

Eesti tööstus ei saanud esimese maailmasõja ajal kannata, välja arvatud üksainus Waldhofi tselluloosivabrik Pärnus. Linnadele ja asulatele interventsiooni ja kodusõja ajal suurt kahju ei tekitatud. Esimese maailmasõja ajal toimus eesti tööstuse evakueerimine Venemaa teistesse rajoonidesse hoopis väikeses ulatuses. Hoolimata sellest, et aastail 1918—1919 mõned ettevõtted ei töötanud, säilis põhiline sisseseade täielikult.

Kogu see oma aja kohta küllalt arenenud ja eeskujuliku sisseseadega tööstus, mis oli ehitatud enne Oktoobrirevolutsiooni, jäi 1920. aasta 2. veebruaril sõlmitud lepingu järgi kodanliku Eesti käsutusse.

Majanduslike sidemete katkestamine Nõukogude Venemaaga põhjustas seda, et Eesti käsutusse üle läinud ettevõtted jäid ilma toorainest, materjalidest ja kapitalidest.

Vaatamata sellele oli eesti kodanlus haaratud ahvatlevast perspektiivist saada suurtööstuse peremeheks. Eesti kodanlus tegi katset tööstust arendada. Suuresti stimuleeris tööstuse arendamist kodanlikus Eestis see asjaolu, et loodeti nõukogude võimu kiirele langemisele ja kapitalistliku korra taastamisele Venemaal.

Algas ettevõtete asutamise palavik ja pöörane spekulatsioon kasusaamise eesmärgil. Ettevõtteid tekkis kui seeni. «Uusi» ettevõtteid loodi ka vanade tehaste ja vabrikute väiksemaks tegemise baasil. Tarvitseb vaid öelda, et 1924. aastal konkureerisid väikeses Eestis omavahel 50 šokolaadi- ja kompvetikavabrikut, 12 tubakavabrikut, 21 parfümeeriavabrikut, 14 likööri- ja viinast. See oli tööstuse kunstliku elavnemise periood, niinimetatud «lahtiste kraanide poliitika» periood, kus riiklike ressursside raiskamise arvel ning verise terrori ja töörahva julma ekspluaatimise abil toimus kodanluse arvuline kasv ja tema rikastumine. Eesti kodanlik valitsus aitas igati kaasa sellele ette-

võtete asutamise palavikule, andis ettevõtete omanikele laenu 20 miljoni krooni ulatuses, kasutades selleks ka osa kullafondist (Eesti sai 1920. aasta 2. veebruaril sõlmitud rahulepingu järgi Nõukogude Venemaalt 15 miljonit kuld-
rubla).

Nende laenude saamise pärast toimus üksikute kodanluse rühmade vahel erakordselt äge võitlus. Sellest spekulatiiv-
sest palavikust võtsid osa ka välismaised monopolid, näi-
teks inglise kompanii Armstrong-Vickers, kes peaaegu
poolmuidu ostis Eesti kodanlikult valitsuselt kokku rea suur-
tööstuse ettevõtteid, et neid käiku lasta pärast nõukogude
võimu kukutamist Venemaal.

Kui läksid nurja lootused nõukogude võimu langemisele
Venemaal (NSV Liidus oli selleks ajaks saavutatud töös-
tuse sõjajärgne arenemistase), hakkasid välismaised kompa-
niid kodanlikule valitsusele ettevõtteid tagasi müüma, tee-
nides selle pealt suuri summasid. Pankrot järgnes pank-
rotile. Soodne konjunktuur asendus 1924. aastal halasta-
matu kriisiga.

Siseturg osutus liiga kitsaks selleks, et neelata kogu
kohalik toodang. Eesti tööstus ei olnud suuteline konku-
reerima imperialistlike maade suurettevõtetega. Majandus-
lik lähenemine Nõukogude Liidule, mis oleks võinud kaasa
aidata tööstuse arendamisele, ei olnud iialgi eesti rahva-
vastase valitsuse plaanis.

Kodanlikel «tegelastel» ei jäänud üle muud kui püüda
tõestada, et Eesti ei vajavatki suurtööstust. Sellest kirju-
tati täiesti avalikult kodanlikes ajalehtedes. «Päevalehes»
29. jaanuarist 1926 oli Eesti tööstuse arenemise perspektiivi
käsitlevas artiklis öeldud, et «Eesti majandusliku arenemise
tulevikuplaanis tuleb vaadata suurtööstuse ettevõtteid kui
harukordset nähtust, mis ei tohi mingil viisil mõju avaldada
meie rahvamajanduse planeerimisele» ja et rasketööstus
«ei ole eesti rahvale üldse vajalik».

Tööstuse likvideerimine ja lagunemine toimus «ümber-
korraldamise» deviisi all, «mittetasuvate» ettevõtete «re-
organiseerimise» sildi all. Suurtööstus sai sellest «reorga-
niseerimisest» kõige rohkem kannatada.

Kodanlikus entsüklopeedias, mis ilmus 1933. aastal, on
selle kohta öeldud järgmist: «Tööstuse ümberkorraldus
pärast sõda oli suunatud eeskätt uute välisturgude leidmi-
sele Vene turu asemel, teiselt poolt — siseturu mitme-
kesiste nõudmiste rahuldamiseks. Ettevõtted, mis ühel ega

teisel alal tegevusvälja ei leidnud, likvideerusid («Vene-Balti laevatehas», Peetri tehas, «Becker», «Dvigatel»).

«Vene-Balti laevatehas», mis oli ehitatud 1913. aastal ja varustatud uusimate masinatega ning kus 1916. aastal töötas 15 000 töölise, lõpetas täielikult oma tegevuse. Selle tulemusena seadmed vedelesid, läksid rooste ja riknesid. Hiljem müüdi masinad ja sisseseade vanametalliks. Suurema osa masinaist ja seadmeist ümbersulatatud metalli näol sai endale inglise firma Armstrong-Vickers.

Nii rikastus eesti kodanlus rahva vara riisumise arvel.

Ka Peetri laevatehas, kus 1913. aastal töötas 1500 töölise, tehti nagu «Vene-Balti laevatehaski» maatasa. Ainult «Beckeri» tehases jäi alles osa sisseseadest ja säilisid hoone müürid. Selle tehase 3000 töölise jäid ilma tööta. Seal, kus varem ehitati suuri merelaevu, hakati valmistama kastruleid, teekanne, lukke, nugasid, kahvleid, telliseid jne.

Nii laevatehaste likvideerimine kui ka suure hulga laevade müümine teistele maadele toimus inglise laevaomnike maksimaalse kasumi kindlustamise huvides, kellelt Eesti kodanlik valitsus hakkas hiljem kaubalaevu ostma. Inglise kapitalistid müüsid Eestile vananenud ja lammutamisele määratud laevu. Seepärast oli Eesti kogu kaubalaevastik kõrge vanem maailmas — üle ühe neljandiku kõigest laevadest olid juba sõitnud 40 aastat, 50 protsenti aga olid merel sõitnud vähemalt 25—35 aastat. Igal aastal langes Eesti kaubalaevastikus rivist välja 8—10 protsenti. Ainuüksi 1933. aastal hävines, purunes, uppus ning müüdi välismaale laevu kokku veeväljasurvega üle 11 000 tonni. Sealjuures hukkusid sajad meremehed. See-eest aga rikastusid inglise ja eesti kodanlus.

Mitte vähemal määral kui laevaehitus said «ümberkorraldamisest» kannatada ka teised masinaehitustehased.

Vagunehitustehas «Dvigatel» hävitati täielikult, hoone müürid lammutati tellisteks.

Elektrimootorite tehases «Volta» vähenes tööliste arv 1500 inimeselt 1913. aastal 50 inimeseni 1937. aastal. Tehase sisseseade müüdi maha. See-eest veeti aga elektrimootoreid, teekanne, triikraudu jne. Eestisse sisse välismaalt. Järelikult lakkas tehas tegelikult olemast. Tehase suurtesse korpustesse paigutati palju käsitööstuslikke — šokolaadi-, tekstiilivabrikuid ja muid ettevõtteid. Tehase peakorpuses asus spordiklubi, valutsehhis — heeringaladu jne.

Masinaehitustehastes «Franz Krull» ja «Ilmarine» vähenes toodang 10-kordselt. Nii näiteks jäi tehases «Franz Krull» 1927. aastal töötama kõigest 600 töolist. Selleks et tootmine seisma ei jääks, oli tehas sunnitud ümber lülitama suurte masinate tootmiselt peamiselt väikeste metalltoodete — pliidirõngaste ning siibrite jne. valmistamisele.

Eesti masinaehitustehased olid juba ammu enne revolutsiooni spetsialiseerunud niisuguste põllutöömashinade tootmisele, nagu seda on adrad, viljapeksumasinad, külvi- masinad, niidumasinad ja teised. Natsionalistliku kodanluse diktatuuri perioodil aga seisis põllutöömashinade tootvad tehased tegevusetult ja lagunesid. Sealjuures jäi Eesti põllumajandus mehhaniseerimise taseme poolest kaugelt maha enamikust kapitalistlikest maadest. Näiteks 1929. aastal tuli Eestis 100 hektari põllumaa kohta kõigest 0,39 masinat 4,5 hobujõuga, Taanis aga — 2,85 masinat 15,5 hobujõuga, Saksamaal — 4,03 masinat 17 hobujõuga. Enamus põllutöömashinaist veeti sisse välismaalt ja ainult 15—20 protsenti vajadustest rahuldab kodumaine tootmine.

Masinaehitustööstuse lagunemine ja kapitaal-ehituse kokkutõmbamine kutsus esile ehitusmaterjalide tootmise tunduva vähendamise. Järsult langes tsemenditootmine Port-Kunda tehases; Aseri tsemenditehas, mis tootis kuni 1000 tünni esmaklassilist tsementi päevas, lõpetas oma tegevuse ja faktiliselt likvideeriti.

Tunduvalt kahanes telliste tootmine. Enne esimest maailmasõda toodeti 30 miljonit tellist aastas. Eesti «iseseisva» eksisteerimise aastail vähenes telliste tootmine kuni 10—15 miljoni telliseni aastas.

Suurt kahju tekitati natsionalistliku kodanluse diktatuuri aastail tekstiilitööstusele.

Aastail 1909—1913 moodustas kiulina tootmine 170 000 tsentnerit. Linakudumisvabrikud tootsid peenlõuendit, mis konkureeris suure eduga maailmaturul.

Eesti põllumajandus varustas tööstust küllaldaselt määral toorainega. Selleks, et välja tõrjuda eesti lõuend maailmaturult ja saada odavat toorainet, tegid välismaised, eelkõige inglise monopolistid neist sõltuvale Eesti rahvastasele valitsusele ettepaneku sulgeda suurem osa linavabrikuist, kogu lina ekspordida Inglismaale ning osta sealt monopoolselt kõrgete hindadega Eestile tagasi lõuendit. Need nõudmised täitis eesti kodanlus sõnakuulelikult.

Parem ei olnud olukord ka teistes tekstiilitööstuse harudes.

Niisuguses hiigelettevõttes, nagu seda on Kreenholmi Manufaktuur, vähenes tööliste arv 10 700 inimeselt 1913. aastal 2078 inimeseni 1. jaanuariks 1940. aastal. Kreenholmi Manufaktuuri tootmisvõimsusest kasutati mitte rohkem kui 20 protsenti, tootmiskorpused seisid tegevusetult. 12 aasta jooksul, ajavahemikul 1920—1931, toodeti kombineeritud 22 miljonit kilogrammi kedrust, sel ajal kui ainuüksi 1912. aastal toodeti ligikaudu 18 miljonit kilogrammi. 1933. aastal moodustas toodangu väljalase ainult 11 protsenti 1913. aasta tootmistasemest.

Suure alakoormatusega töötas ka Balti manufaktuur Tallinnas. Siin seisis tegevuseta ligi tuhat kudumistelge. Kui enne esimest maailmasõda töötati igal aastal ümber 12 500—16 000 puuvillapalli, siis 1930. aastal vähenes puuvilla töötlemine tootmise kahanemise tõttu kuni 1000—1200 pallini, 1931. aastal aga kuni 500 puuvillapallini kuus.

1937. aastal töötas Eesti tekstiilitööstuses 11 000 töolist, see tähendab niisama palju, kuipalju töötas ainuüksi Kreenholmi Manufaktuuris 1913. aastal. Tööliste arv tekstiilitööstuses vähenes kodanluse valitsemise aastate jooksul kahekordselt.

Suurtööstuse barbaarne hävitamine eesti kodanluse võimutsemise perioodil tuleb kõige kujukamalt esile, kui võrrelda Eesti suurtööstuse seisukorda enne esimest maailmasõda saavutatud tasemega.

Tabel nr. 1

Tööliste arv suurtööstuses
(tuhandetes)

Tööstusharud	1913	1933
Tekstiilitööstus	19,2	7,6
Metallitöötlemistööstus	16,7	2,8
Puidutöötlemistööstus	2,9	1,6
Paberitööstus	2,2	1,7
Toiduainetetööstus	0,7	1,8
Mineraalide töötlemine	2,6	0,7
Nahatööstus	0,3	0,3
Kokku tööstuses	44,6	16,5

Millest kõnelevad tabeli andmed?

Esiteks sellest, et seitsmes ülalmainitud tööstusharus vähenes tööliste arv 1933. aastal 1913. aastaga võrreldes rohkem kui 2,7-kordselt. Kui arvesse võtta, et 1913. aastaga võrreldes oli tööliste arv 1916. aastaks tunduvalt kasvanud, siis võib siit teha järelduse, et 1933. aastaks vähenes tööliste arv 1916. aastaga võrreldes rohkem kui kolmekordselt.

Teiseks, et 1913. aastaga võrreldes vähenes 1933. aastaks kõige rohkem metallitöötlemistööstuses töötavate tööliste arv — peaaegu 6-kordselt, tekstiilitööstuses — rohkem kui 2,5-kordselt, mineraalide töötlemisega tegelevates ettevõtetes — peaaegu 3,6-kordselt.

Tööliste arvu selline suur kahanemine suurtööstuses põhjustas tööpuuduse tunduvat kasvu. «Eesti entsüklopeedia» ilmselt vähendatud andmete järgi töötas 1914. aastal 15 000 metallitöölisi, 1. jaanuaril 1935 töötas aga olemasolevas 39 suurettevõttes (vähemalt 20 töölisega) ainult 3799 inimest. Kvalifitseeritud metallitöölised, tekstiilitöölised, jäänud ilma tööta, olid sunnitud töötama igasugustel tingimustel väikestes töökodades, mis valmistasid voodeid, naelu, kaalusid, ning toidu- ja maitseainetetööstuse ettevõtteis ja teistel juhutöödel. See põhjustas seda, et nad kaotasid oma kvalifikatsiooni.

Kõik see kinnitab silmanähtavalt, et natsionalistliku kodanluse valitsemise aastail toimus Eestis varemloodud rasketööstuse lagunemine ja põhilise tootliku jõu — tööliklassi — materiaalsete väärtuste looja barbaarne hävitamine.

Tervete tööstusharude likvideerimine, tööliste arvu tunduvalt vähenemine metallitöötlemis-, tekstiili- ja teistes ettevõtetes pidi paratamatult esile kutsuma tootmise kahane-mise, mida näitab kujukalt tabel nr. 2.

Nendest andmetest nähtub, et metallitööstuse toodangu maksumus kahanes peaaegu 10-kordselt. Võrreldes 1916. aastaga näeme tsemendi, puuvillase riide, linase riide ja paberi tootmise pidevat langust. Tsemendi tootmine langes aastail 1916—1933. peaaegu 6-kordselt, puuvillase riide tootmine — peaaegu 16-kordselt, linase riide ja džuudi tootmine — rohkem kui 20-kordselt.

Selle tabeli andmed kinnitavad, et pärast 1929. aastat toimus järjekordne tööstustoodangu väljalaske tunduvalt vähenemine. See on seletatav sellega, et ülemaailmne üle-

Tootmise kahanemine tööstustoodangu eri liikide järgi

Aastad	Metallitöös- tus (miljoni- tes krooni- des)	Tsement (tuhande- tes tün- nides)	Puuvillane riie (miljo- nites meetri- tes)	Linane riie ja džuuat (miljonites meetrites)	Paber (tunande- tes tonni- des)
1916	86,0	960	212	120	46
1925	—	380	25,1	6,8	38,4
1929	—	344	22,8	7,9	33,7
1933	—	168	13,4	5,2	14,9
1935	8,9	223	19,2	5,9	18,8

tootmise majanduskriis aastail 1929—1933 haaras ka Eestit. Seoses tööraha hulkade ostuvõime järsu langemise-ga hakkas eesti kodanlus, samuti nagu teiste kapitalist-like maade kodanluski, vähendama tootmist, et säilitada kõrgeid hindu.

Tööstustoodangu langust ülemaailmse majanduskriisi aastail tööstustoodangu eri liikide järgi on näha järgmistest andmetest.

Tööstustoodangu eri liikide tootmise langus krllisi ajal

Tööstustoodangu nimetus	1929	1930	1931	1932	Langus 1932. a. võrreldes 1929. a. tasemega (%%)
1	2	3	4	5	6
✓ Tsement (tuh. tün- nides)	344	263	229	168	51,0
Fosforiit (tuhandet. tonnides)	8,3	4,8	4,6	1,1	86,8
✓ Aknaklaas (tuh. m ²)	548	474	576	458	16,5
✓ Tellised (milj. tük- kides)	13,8	11,4	8,6	8,2	40,6
✓ Kips (tuh. tonni- des)	7,1	2,1	6,1	3,5	50,1
Telefoniaparaadid (tuh. tükkides)	6,1	2,8	6,8	2,0	67,3
Kedrus	5,1	4,8	2,9	2,8	45,0
Puuvillane riie (milj. m)	22,8	22,3	17,9	13,5	41,0

Nagu me näeme, oli metallitöötlemistööstus kriisi alguseks põhiliselt likvideeritud. Aga ka järelejäänud metallitöötlemistööstuse osa sai kriisi tagajärjel rohkem kannatada kui teised tööstusharud.

Ületootmise tööstuskriisi sügavusest annavad tunnistust andmed suurtööstuse kogutoodangu vähenemise kohta.

Tabel nr. 4

Suurtööstuse¹ kogutoodangu vähenemine kriisi aastatel
(miljonites kroonides)

	1929	1931	1932	Langus 1932. a. võrreldes 1929. a. tase- mega (%%)
Suurtööstuse kogutoo- dang	119,3	95,8	80,7	32,4
Sealhulgas: tekstiili- tööstus	29,3	22,2	22,8	22,3
toiduainetetööstus	25,1	18,7	15,4	38,6
paberitööstus	18,6	16,0	10,1	40,0

Tööstusliku tootmise selline märkimisväärne langus pidi ühtlasi esile kutsuma tööliste palga vähenemise ja töötute arvu tohutu kasvu.

Käsitledes kodanlike allikate andmeid, võib tähele panna, et kriisi aastail toodang ühe tootmistöölise kohta ei vähenenud, vaid vastupidi, isegi suurenes. See tähendab, et tootmises töötavate tööliste ekspluateerimine muutus intensiivsemaks. Nii tuli iga töötava töölise ja teenistuja kohta järgmine netotoodang: 1929. aastal — 1780 krooni, 1931. aastal — 1900 krooni ja 1932. aastal — 1820 krooni. Kuigi kriisi aastail toodang ühe töölise kohta oli suurem kui 1929. aastal, vähenes töötavate tööliste palk pidevalt. Netotoodangust langes töölistele palga näol iga aastaga üha väiksem osa: 1929. aastal — 43,6 protsenti, 1931. aastal — 39,2 ja 1932. aastal — 36,8 protsenti. Kõik need andmed annavad ettekujutuse tootmises rakendatavate tööliste rasketest elutingimustest. Siin ei ole arvesse võetud töötuid, kelle olukord oli lihtsalt väljakannatamatu.

¹ Eesti kodanlik statistika arvas suurtööstuste hulka niisugused ettevõtted, kus töötas üle 20 töölise.

Tööpuudus kasvas kriisiaastail järjekindlalt.

Kodanlik Eesti, kes oli muutunud kapitalistliku maailma-majanduse-süsteemi koostisosaks, ei saanud areneda isoleeritult, väljaspool majandusseaduste toimet ja sellele süsteemile omaste vastuoludeta, ning paratamatult polnud suuteline vältima ületootmise kriisi. Kuid kriisi purustav jõud tugevnes veelgi selle tõttu, et välismaised monopolid, kellest sõltus ka Eesti majandus, püüdsid veeretada kriisi kogu raskust neist sõltuvate maade õlgadele.

Väliskapital oli juba ammu Baltimaadesse tunginud. Eriti intensiivistus väliskapitali, esmajoones inglise ja saksa monopolide kapitali tungimine Baltimaadesse, sealhulgas ka Eestisse, pärast seda, kui seal tekkisid marionetlikud riigid.

Kapitali väljavedu, nagu seda näitas V. I. Lenin oma klassikalises teoses «Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium», etendab imperialismi ajastul eriti tähtsat osa. Kapitali väljavedu on majanduslikuks aluseks maailma suurema osa ekspluateerimisele mõnede kapitalistlike suurriikide poolt. Kapitali väljavedu andis võimaluse muuta sõltumatute riikide rahvaid sõltuvaiks ja neid süstemaatiliselt paljaks riisuda, et kindlustada kapitalistlikele monopolidele maksimaalseid kasumeid. Just nende eesmärkide saavutamiseks vedasid välismaised monopolid Eestisse sisse kapitali, nimelt laenu- ja tootliku kapitali kujul.

Tallinna panga «G. Scheel & K^o» büllätääni andmete järgi jagunes väliskapital Eestis 1926. aastal tööstusharude kohaselt järgmiselt:

1. Tekstiilitööstus	Inglismaa	900 000	naelsterlingit
2. Tsemenditööstus	Inglismaa	40 000	„
	Taani	150 000	„
3. Jalatsi- ja nahatööstus	Inglismaa	250 000	„
	Saksamaa	100 000	„
4. Tuletikutööstus	Rootsi	50 000	„
5. Metallitöötlemistööstus	Inglismaa	150 000	„
6. Tubakatööstus	Prantsusmaa	70 000	„
7. Paberitööstus	Prantsusmaa	300 000	„
	Inglismaa		
8. Põlevkivitööstus	Inglismaa	100 000	„
	Rootsi		
jne.			

Üldse oli kodanliku Eesti tööstusse mahutatud üle 2,3 miljoni naelsterlingi. Kuid seda kapitali ei kasutatud uute rasketööstuse ettevõtete ehitamiseks, maa industrialiseerimiseks, vaid välismaiste monopolide positsioonide tugevdamiseks, Eesti majanduse edasiseks allutamiseks ja orjastamiseks.

Eesti rahvamajandusse enne 1926. aastat investeeritud väliskapital jagunes järgmiselt:

1. Investeeringud panganduses (mis moodustas 30% kõigist eesti pankade aktsiakapitalidest)	150 000	naelsterlingit
2. Tööstus, investeeringud ja krediit	2 360 000	„
3. Importkaubandus, lühiajaline krediit	600 000	„
4. Eksportkaubandus, lühiajaline krediit	600 000	„

Sellest väliskapitalist — 3,71 miljonist naelsterlingist (68 miljonit krooni), mis oli mahutatud kodanliku Eesti rahvamajandusse, moodustas 68—70 protsenti inglise kapital, kellel oli noil aastail juhtivad positsioonid Eesti majanduses.

Selle investeeritud kapitali pealt said välismaised monopolid protsentide ja dividendide näol tohutuid summasid. Nii näiteks said nad 1925. aastal 2,75 miljonit krooni, 1926. aastal — 3 miljonit krooni ja 1927. aastal — 4 miljonit krooni.

Järgnevatel aastatel, eriti pärast fašistide võimuletulekut Saksamaal, hakkab Eesti majanduses üha suuremat osa etendama saksa kapital.

Iseäranis intensiivselt tungis saksa kapital põlevkivitööstusse. Saksa kapitalile kuulusid põlevkiviutmistehas ja -kaevandused Kiviõlis ning kaevandus «Küttejõud».

Rootsi aktsiaseltsi kaudu käsutas saksa kapital Sillamäe põlevkiviutmistehast ja karjääre Viivikonnas.

Masinaehitustehas «Franz Krull» oli üks neid suurtööstuse ettevõtteid, mida ei likvideeritud. Tehas läks üle saksa firma «Borsig» omandusse. Elektrotehniline tehas «Volta» kuulus saksa trustile «AEG». Suur osa tselluloositööstuse toodangust, fosforiiditehase produktsioonist kuulus saksa monopolidele. Väliskapitali erikaalust tähtsamates tööstusharudes kõnelevad järgmised andmed: väliskapitali käes oli 80 protsenti põlevkivi- ja keemiatööstusest, 100 protsenti tsemenditööstusest, 98 protsenti tselluloosi- ja paberitööstusest, 75 protsenti masinaehitustööstusest, 74 protsenti raadio- ja telefoniaparaatide tootmisest.

Kodanliku Eesti kuulsusetu eksisteerimise lõpuks valitses väliskapital tema tööstuses peaaegu täielikult.

Väliskapital kontrollis ja hoidis oma käes kogu suurtööstust. Kodanliku ajalehe «Uus Eesti» 1938. aasta 30. märtsi numbri andmete järgi kuulusid 150 suurettevõttest ainult 73 ettevõtet eesti kodanlusele, 77 ettevõtet aga kuulusid välismaalastele. Nendes eesti kodanlusele kuulunud 73 ettevõttes töötas 9513 tööliset, 77 ettevõttes, mis kuulusid välismaalastele, töötas aga 16 856 tööliset.

Sealjuures peab märkima, et välismaistele monopolidele kuulunud ettevõtted olid krediitisaamise suhtes paremates tingimustes kui eesti kapitalistidele kuulunud ettevõtted.

Teatavasti mahutasid välismaised kapitalistid omaenda kapitale ainult sel juhul, kui seda nõudsid imperialistlike maade vahelise konkurentsivõitluse tingimused, sõjalis-strateegilised kaalutlused või mõni teine põhjus, kõigil teistel juhtumel pidasid nad otstarbekohasemaks kasutada eesti kapitale.

Eesti kodanlik valitsus krediteeris laiaulatuslikult välismaistele monopolidele kuuluvaid tööstusettevõtteid ning andis suuri rahasummasid ka välismaiste pankade filiaalidele. Eriti suuri rahasummasid said Scheeli pank ja Tartu Pank, kes kontrollisid kolme neljandikku kogu pangakapitalist Eestis. Scheeli pank kontrollis põlevkivi-, tselluloosi-, paberitööstust ning osa masinaehitustööstusest. Scheeli pank oli saksa finantskapitali esindajaks. Inglise finantskapitali huvisid esindas Tartu Pank.

Väliskapital etendas tähtsat osa ka monopolistlikes ühendustes.

Monopolide tekkimine kõigis tähtsamates tööstusharudes, kaubanduses ja põllumajanduses põhjustas ka Eestis ühiskondlike tootmisvahendite kontsentreerumist väikese hulga isikute eraomandusse. V. I. Lenin märkis, et «väheste monopolistide surve ülejäänud rahvastikule muutub sada korda raskemaks, tundavamaks, talumatumaks»¹.

Monopolide levimine kodanlikus Eestis tõi endaga kaasa kapitalistide kasumite kolossaalse kasvu. Ühtaegu toimus pealetung töörahva hulkade elutasemele. Monopolid kõrgendasid hindu, eriti laiatarbekaupade hindu, tõstsid tööliste tööintensiivsust, vähendasid palka.

Esimestena ühinesid sündikaati tubakavabrikud. Sündi-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., Tallinn 1953, lk. 192.

kaadi loomine tubakatööstuses, samuti ka monopolide tekimine teistes rahvamajandusharudes, toimus välismaise monopolistliku finantskapitali mõjul ja otsesel osavõtul. Juhtiv osa sündikaadis kuulus prantsuse kapitalile. Sündikaadi loomine põhjustas tubakasaaduste hindade tunduvalt tõusu, see-eest aga kasvasid kapitalistide kasumid kuni 130 miljoni margani aastas.

Olletehaste ühendamine viis selleni, et õlle hind tõusis kahekordselt. Hindade tõus tõi kaasa kasumite suurenemise kuni 180—200 miljoni margani aastas. Suurem osa sellest summast voolas selles monopolistlikus ühenduses juhtivat osa etendanud saksa ja inglise kapitalistide taskusse.

Üheks kõige suuremaks puuvillase riide turustamise monopoliks oli sündikaat «Kreenbalt» (Kreenholmi ja Balti manufaktuuri ühendus). See sündikaat loodi 1928. aastal ja ta kuulus väliskapitalile.

Eesti kodanlik valitsus kindlustas «Kreenbalti» pere-meestele maksimaalseid kasumeid sellega, et ta tõstis tolle sisseveetavate tekstiilkaupade pealt 120—200 protsendi võrra, andes seega võimaluse müüa siseturul tekstiiltooteid monopoolselt kõrgete hindadega.

Veelgi kujukamalt paljastab eesti natsionalistliku kodanluse majanduspoliitikat, mis oli suunatud välismaistele monopolidele maksimaalsete kasumite kindlustamisele, see asjaolu, et ta müüs 1928. aastal tuletikumonopoli 28 aastaks Rootsi-Ameerika tuletikutrustile.

Monopoolse õiguse eest toota ja müüa tuletikke maksis trust igal aastal Eesti riigile 150 000 krooni ning andis laenu raudteede ehitamiseks 7,61 miljoni krooni ulatuses.¹

---

¹ Selle laenu abil ehitati aastail 1928—1931 Tartu—Petseri raudteeliin, mille pikkus on 88 km. Sel raudteeliinil oli strateegiline tähtsus, sest ta oli ehitatud paralleelselt NSV Liidu ja Eesti riigipiiriga. Sõja korral Nõukogude Liidu vastu oleks seda võidud kasutada sõjaväevarustuse transportimisel. Üldse ehitati kodanliku režiimi eksisteerimise 20 aasta jooksul kõigest 116 km laiarööpmelisi raudteid, kuna Venemaalt sai Eesti päranduseks 655 km laiarööpmelisi raudteid. Kodanlikus Eestis suurendati tunduvalt peatuskohtade ning pealeja mahalaadimise platvormide arvu, kusjuures Eesti idarajoonides, mis asusid NSV Liidu piiridele lähemal, ehitati välitüüpi laadimisplatvorme iga 3—5 kilomeetri tagant.

Mis puutub kitsarööpmeliste raudteeliinide ehitamisse, siis absoluutne enamus neist oli ehitatud Eesti metsapiirkondadesse. Kitsarööpmelist raudteed mõõda toimetati metsa laiarööpmelisele raudteele. Eesti metsavarusid laastati. Metsa eksporditi mittetöödeldud või

Enne tuletikumonopoli loomist toodeti 1925. aastal kuues vabrikus 207 miljonit tikutoosi, kusjuures iga inimese kohta tuli üle 200 tikutoosi aastas. Tuletikkude niisuguse suure tootmise puhul muutus nende eksport teistesse maadesse hädavajalikuks. Et mitte lubada konkurentsi ülemaailmsel tuletikuturul, sulges trust monopoliõigust kasutades viis tuletikuvabrikut. Töötama jäi ainult Viljandi tuletikuvabrik. Tikkude tootmine vähenes tunduvalt. Juba 1928. aastal vähenes tuletikueksport kolmekordselt ja tõusis järele tikkude hind. Tikutoosi hind tõusis 1,5 sendilt 3 sendini, mis oli rohkem, kui talupoeg sai poole liitri piima eest. Samal ajal said tuletikumonopoli peremehed miljonitesse ulatuvaid kasumeid.

Monopolid tekkisid ka teistes tööstusharudes, nagu näiteks tselluloosi-, tsemendi-, naha-, klaasitööstuses jne. Nad kasutasid oma monopolset seisundit selleks, et hindu üles kruvida ja töörahva elutaseme langemise arvel rikastuda.

---

pooltöödeldud kujul Inglismaale, Saksamaale ja teistesse kapitalistlikesse riikidesse, mis kindlustas kodanlusele määratu suuri kasumeid rahva ühisvara riisumise arvel.

Raudteid eksploateeriti kodanlikus Eestis ebaratsionaalselt ja mitte rahvamajanduse arendamise huvides. Esikohal olid kasusaamise huvid. Kodanlik valitsus suhtus raudteetransporti kui riigikassa tulude täiendamise allikasse, kui rahvahulkadest tohutute summade väljapressimise vahendisse. Tarvitseb vaid öelda, et kuni 1. aprillini 1934 andsid raudteed riigieelarvesse 20 miljonit krooni puhaskasumit.

Kogu veerev koosseis ei vastanud kodanlikus Eestis kaugeltki kaasaegsele raudteearvustusele. Veurite arv vähenes pidevalt. 1922. aastal oli 208 vedurit, 1939. aastal aga 195 vedurit. Suurem osa neist vajas kapitaalremonti. Kodanliku Eesti eksisteerimise 20 aasta jooksul hangiti juurde ainult 20 vedurit, sealjuures ei vastanud ükski neist kaasaegsetele nõuetele. Parem ei olnud ka olukord ei kauba- ega reisivagunite alal. Kui aastail 1935—1936 oli 521 reisivagunit, siis 1939. aastal oli neid 523. Järelikult kasvas vagunite arv selle aja jooksul ainult kahe vaguni võrra ja seegi kasv toimus ühe teenistusvaguni ja ühe vangivaguni arvel.

Rongide koosseisud olid väikesed. Rongide kaal vähenes pidevalt. Nii näiteks moodustas kaubarongi keskmine netokaal laiarööpmelisel raudteel 1925. aastal 214,9 tonni, 1938.—1939. aastal aga ainult 187,5 tonni. Peale selle ei kasutatud kaubarongi sedagi väikest kandevõimet täielikult; kaubarongide kandevõime kasutamine koguni vähenes. Kui 1934.—1935. aastal kasutati kaubarongide kandevõimet laiarööpmelisel raudteel 67 protsenti, siis 1935.—1936. aastal — ainult 54,8 protsenti, kitsarööpmelisel raudteel aga vastavalt 77 ja 63,5 protsenti. Raudteetransport töötas alakooramatusega.

Kõik see kinnitab silmanähtavalt, et kodanlik Eesti ei olnud suuteline ratsionaalselt kasutama seda pärandit, mille ta Venemaalt sai. Kodanlikus Eestis raudteemajandus hävines.

Eestis tekkinud kartelli ja sündikaadi tüüpi monopoolsetel ühendustel ei olnud iseseisvat tähtsust ning nad olid tegelikult välismaiste monopolide filiaalid. Seda kinnitas ka rahvusvaheliste monopolide valitsemine Eesti siseturul. Nii näiteks said ameerika naftatrusti «Standard Oil» ja inglise naftakompanii «Royal Dutch Shell» vahel sõlmitud lepingu järgi ameeriklased enda käsutusse bensini, määrdeõlide ja teiste naftasaaduste turu Eestis. Peaaegu kogu elektrotehniliste seadmete ja aparaatide turg kuulus saksa monopolidele «AEG» ja «Siemens-Schuckert».

Niisuguses olukorras, kus monopolide käes olid juhtivad positsioonid rahvamajanduses ja kus väliskapital etendas neis domineerivat osa, toimus väga kiiresti Eesti riigi-aparaadi otsene allutamine monopolide huvidele.

Riigiaparaadi igakülgse allutamises välismaistele monopolidele seisabki monopolistliku riigikapitalismi olemus Eestis. Allutamise eesmärgiks oli maksimaalsete kasumite kindlustamine nii välismaistele kui ka rahvuslikele monopolidele. Monopolid kasutasid riigivõimu selleks, et ettevõtteid vägivaldselt kartellidesse ühendada. See kindlustas tõhusama kontrolli väiketootmise üle. Monopolid kasutasid riigiaparaati ka töörahva ekspluateerimise tugevdamiseks, et saada kõige suuremaid kasumeid.

Välismaistele monopolidele maksimaalsete kasumite kindlustamiseks vedasid imperialistlikud riigid välja kapitali.

Eesti kodanlus sai imperialistlikelt riikidelt laenu raskest tingimustel, mis seadsid riigi finantsid väliskapitali täieliku kontrolli alla. Näitena võib tuua selle laenu, mida eesti kodanlus sai Rahvasteliidu nimel 1927. aastal ning mis mahutati New Yorgi (Holgerton Bank) ja inglise-hollandi panga (The Midland Bank Ltd) kaudu. Laenu anti 1 350 000 naelsterlingit (28 miljonit krooni) 7 protsendiga aastas.

Hoolimata sellest, et laen oli vaba igasugustest maksestest ja kohustustest, kindlustasid teda tubakast, õllest, tuletikkudest jne. saadavad suured aktsiisitulud. Seoses selle laenuga saadeti Eestisse Rahvasteliidu rahandusnõunik, kelle funktsioonid pidid kestma seni, kui laen oleks täielikult tasutud. Eesti valitsus oli kohustatud igakülgse informeerima Rahvasteliidu rahandusnõunikku seoses tema ülesannete täitmisega. Rahandusnõunikul oli Eesti Panga nõukogus vetoõigus. Eesti Pank muudeti sisu-

liselt riigipangast erapangaks, ta muutus välismaiste pankade filiaaliks Eestis. Pangale anti raha emissiooni (väljalaskmise) õigus. Lubati anda subsiidiume ainult neile ettevõtetele ja tööstusharudele, millistest oli huvitatud välismaine finantskapital.

Ühtaegu laenu andmisega dikteeris Rahvasteliidu finantskomitee Eesti kodanlikule valitsusele ette rahareformi tingimused, millede järgi Eesti pidi mahutama oma kulla- ja valuutatagavara Inglise panka. Alates 1. jaanuarist 1928 seati Eestis marga ja pennide (1 mark = 100 penni) asemel sisse kroon (1 kroon = 100 senti ehk 100 endist marka).

Rahareform teostati nii välismaiste monopolide kui ka eesti kodanluse huvides ja sellega kaasnes Eesti töörahva hulkade uus paljaksriisumine.

Pärast 1929.—1933. aasta ülemaailmset majanduskriisi hakkab Eesti rahvamajandusele üha suuremat mõju avaldama fašistlik Saksamaa. Fašistliku diktatuuri sisseadmine Saksamaal 1933. aastal tähendas tema majanduse üleviimist sõjarööbastele. Fašistliku Saksamaa ettevalmistamine sõjaks nõudis strateegilise tooraine varude suurendamist. Sel eesmärgil tugevnes hitlerliku Saksamaa majanduslik ekspansioon Baltimaadesse, sealhulgas ka Eestisse, kust oli võimalik suurel hulgal välja pumbata niisuguseid tähtsaid strateegilisi tooraineid, nagu seda on põlevkiviõli, tselluloos ja fosforiit.

Hitlerliku Saksamaa osatähtsuse suurenemine Balti riikide majanduses aitas kaasa fašistliku diktatuuri sisseadmisele ka kodanlikus Eestis.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused ergutasid hitlerlaste majanduslikku ekspansiooni Baltimaadesse selleks, et ette valmistada fašistliku Saksamaa agressiooni Nõukogude Liidu vastu.

Eesti rahvamajandusele anti veelgi ühekülgsem suund. Eesti majandus kohandati peamiselt karjakasvatussaaduste, tööstuslike toorainete ja pooltoodete tootmisele, mida eksporditi teistesse maadesse.

Sellega ongi seletatav, et Eestis säilisid ja isegi mõnevõrra arenesid need ettevõtted, mis lülitasid ümber tooraine ja ekspordi jaoks määratud pooltoodete tootmisele.

Arenes tselluloositööstus. Peale juba töötava suure tselluloosivabriku Tallinnas ehitati veel vabrik Kehrasse. Tselluloositoodang moodustas 90 000 tonni aastas. Peaaegu

kogu tselluloos veeti välja. Nii veeti 1938. aastal Eestist välja 80 277 tonni tselluloosi, mis moodustas 10 protsenti kogu ekspordi maksumusest.

Peamisteks tselluloosi tarbijateks olid Saksamaa ja Inglismaa, kes polnud huvitatud paberitööstuse arendamisest. Küllaltki suures ulatuses eksporditi tselluloosi ka Ameerika Ühendriikidesse. Tsaari-Venemaalt päritud paberitööstus aga kiratses. Paberiagregaate kohandati tselluloosi tootmisele.

Eesti kodanlik valitsus lükkas tagasi Nõukogude valitsuse ettepaneku ehitada tselluloosi töötlemiseks vajalik vabrik ja turustada paberit Nõukogude Liidule.

Kõige rohkem arenes kodanlikus Eestis põlevkivitööstus.

Seoses esimese maailmasõja perioodil puhkenud kütta-ainekriisiga Petrogradis seati 1916. aastal kogu teravusega üles põlevkivi kasutamise küsimus. Sama aasta juunikuust algas põlevkivi kaevandamine, kusjuures põlevkivi saadeti Petrogradi tööstusele kütuseks. 1917. aasta kevadel arenesid hoogsalt tööd kaevanduste rajamisel. Oli ette nähtud tõsta juba esimestel aastatel nende tootlikkust kuni 500 000—600 000 tonnini. Kõik need tööd katkestas saksa okupatsioon Eestis.

Kodanliku Eesti valitsus tundis esialgu vähe huvi põlevkivi kaevandamise vastu. Sellele aitasid kaasa inglise kaevanduseomanikud. Nende huvides võeti Inglise-Eesti kaubalepingusse sisse punkt, mille järgi Eesti oli kohustatud kindlaksmääratud sortimendi korras sisse vedama kallihinnalist inglise sütt 85 protsendi ulatuses Eesti kogu kivisöe impordist. Seoses sellega tekkisid isegi «teooriad», mis püüdsid tõestada, et põlevkivi kaevandamine Eestis ei tasuvat ennast ära.

Kui suurenes Eesti majanduslik sõltuvus fašistlikust Saksamaast, siis muutus olukord ka põlevkivitööstuses tunduvalt. Kiiresti kasvas põlevkivitöötlemistööstus selleks, et saada õlisid ja bensiini.

Seda illustreerib tabel nr. 5.

Tabelist nähtub, et 1921. aastal kaevandati üle 95 000 tonni põlevkivi. Järgnevad aastad näitavad põlevkivi kaevandamise järkjärgulist tõusu, kusjuures kriisiaastail põlevkivitoodang veidi vähenes. Alates 1935. aastast kasvas põlevkivi kaevandamine järsult. Kui 1935. aastal kaevandati 604 000 tonni põlevkivi, siis 1939. aastal kaevandati juba üle 1,6 miljoni tonni, see tähendab, et toodang suure-

Põlevkivi kaevandamine ning põlevkiviõli ja bensiini tootmine
(tonnides)

Aastad	Põlevkivi	Põlevkiviõli	Põlevkiviõlist saadud bensiin
1921	95 528	115	—
1935	604 287	47 275	6 011
1936	766 103	63 392	7 480
1937	1 119 477	111 721	14 323
1938	1 471 692	140 137	15 153
1939	1 642 165	180 121	22 412

nes 2,7-kordselt. Veelgi kiiremas tempos kasvas põlevkiviõli tootmine — 47 000-lt tonnilt 1935. aastal kuni 180 000 tonnini 1939. aastal, see tähendab rohkem kui 3,8-kordselt. Nendesamade aastate jooksul suurenes bensiini tootmine põlevkiviõlist rohkem kui 3,7-kordselt.

Põlevkiviõli kui põlevkivitööstuse pooltoodet eksporditi suurel hulgal välismaale, peamiselt aga fašistlikule Saksamaale. Nii moodustas põlevkiviõli eksport 1937. aastal kogu toodangust 48,2 protsenti, 1938. aastal aga juba 50,1 protsenti.

Põlevkivitööstuse arendamine ei toimunud Eesti rahvamajanduse arendamise ja töörahva vajaduste rahuldamise huvides, vaid peamiselt fašistliku Saksamaa vajaduste rahuldamise huvides.

Samasugune olukord valitses ka teistes tööstusharudes.

Selle asemel, et kasutada rikkaid fosforiidilademeid Maardus ja ehitada superfosfaaditehas, mis oleks rahuldanud talurahva vajadusi mineraalväetiste järele, sõlmis Eesti kodanlik valitsus Saksamaaga lepingu, mille järgi ehitati ainult fosforiidi rikastamisvabrik, kusjuures Eesti kohustus 10 aasta jooksul müüma Saksamaale fosforiidijahu.

Põllumajanduse tarviduste jaoks vajalikku superfosfaati oli Eesti sunnitud ostma Saksamaalt monopoolselt kõrgete hindadega.

Ka tekstiilitööstuses ei saanud väliskapitalist sõltuv Eesti teostada iseseisvat poliitikat, mis oleks vastanud Eesti rahvamajanduse huvidele. Selle asemel, et toota Kreenholmi ja Balti manufaktuuris riidet, toodeti põhiliselt pool-

tooteid — keldrust, mida eksporditi peamiselt Saksamaale ja Inglismaale.

Pooltooteid toodeti ka teistes tööstusharudes, nagu näiteks vineeri-, naha- ja metsatööstuses jne.

Pooltoodetel ja toorainel oli suur erikaal tööstustoodangu maksumuses. Nii langes 1939. aastal tööstusettevõtete toodangu üldsummast — 187,5 miljonist kroonist — pooltoodete ja tooraine tootmisele üle 100 miljoni krooni. Tunduv osa pooltoodetest ja toorainest eksporditi välismaale.

Suunates tööstuse arengut pooltoodete tootmisele ekspordi jaoks, said välismaised monopolid sellest kasu kolmel viisil. Esiteks, nad said neile vajalikke pooltooteid ja toorainet odavate hindadega; teiseks, tootes nendest pooltoodetest ja toorainest valmistoodangut, müüsid nad osa sellest Eestile tagasi monopoolselt kõrgete hindadega; kolmandaks, tugevnes Eesti majanduslik sõltuvus väliskapitalist.

Eesti tööstuse sõltuvus väliskapitalist väljendus mitte üksnes selles, et ei arendatud põhiharusid ning toodeti pooltooteid, vaid ka selles, et Eesti tööstusel puudusid paljud hädavajalikud tooraineliigid ning ta oli sunnitud neid teistest maadest sisse vedama.

Purustanud välismaiste monopolide meeleheaks oma rasketööstuse, oli Eesti kodanlus sunnitud importima mitte ainult paljusid tooraineliike, abimaterjale, vaid ka valmis-tooteid, eelkõige aga kõiki masinaid ja nende üksikosi. Seda kinnitavad andmed valmistoodangu, tooraine, pooltoodete ja toiduainete ekspordi ja impordi kohta.

Nii moodustas valmistoodangu eksport 1937. aastal Eesti kogu väljaveost 22,4 protsenti. Valmistoodete import moodustas kogu sisseveost 59,4 protsenti, tooraine ja pooltoodete import — 29,3 protsenti, toiduainete import aga kõigest — 11,3 protsenti.

See näitab kujukalt kodanliku Eesti tööstuse sõltuvust välismaistest monopolidest.

Niisuguses olukorras, kus kodanlik Eesti oli täielikult sõltuv lääne, peamiselt aga saksa imperialistidest, seati Eesti loodusvarad ja majandus fašistliku Saksamaa sõjaliste vajaduste teenistusse. Eesti majanduse kasutamine militaristliku Saksamaa huvides põhjustas Eesti nende tööstusharude teatud kasvu, mis tootsid strateegiliselt toorainet ja pooltooteid. Sellega on seletatav, et 1939. aas-

tal ületas tööstusliku tootmise maht 1929. aasta taseme 45 protsendi võrra. On vaja silmas pidada, et siin ei ole arvesse võetud hindade tõusu ning seega kasvas tööstusliku tootmise tegelik maht väiksemas ulatuses.

Hoolimata isegi tootmise niisugusest kasvust jäi tööstusliku tootmise tase ikkagi sõjaelsest maha. Kogu Eesti kodanluse diktatuuri perioodil jäigi 1913. aasta tase ületamatuks.

Kodanlikus Eestis ei ehitatud suurtööstust, vaid toimus selle lagunemise protsess. Välismaised monopolid takistasid kõigi nende käsutuses olevate vahenditega mahajäänud maades rasketööstuse loomist, tootmisvahendite tootmist, et võtta nende maade rahvastelt iseseisva majandusliku ja poliitilise arenemise võimalus. Välismaised monopolid lubavad arendada mahajäänud ja sõltuvates riikides ainult teatud piirides kergetööstust, ehitada ettevõtteid tooraine ja pooltoodete tootmise alal. Eestis ei ehitatud kogu nationalistliku diktatuuri perioodil ühtki suurt metallitehast, vaid ehitati niisuguseid ettevõtteid, nagu «Kawe», «Kilgas», «Besprozvanje» ja teised kergetööstuse ettevõtted.

«See on imperialismi eriline meetod — arendada asumaades tööstust nii, et see oleks emamaa lõa otsas, imperialismi lõa otsas.»¹

Tööstuse lagunemise tulemusena vähenes suurel määral suurettevõtete arv, ühtaegu kasvas aga väikeste, kääbusettevõtete arv, kus töötas kuni 5 töölist.

1937. aastal oli Eestis ligikaudu 10 000 niisugust tööstusettevõtet, kus töötas vähem kui 5 töölist; 984 ettevõtet, kus töötas 5—19 töölist; 377 ettevõtet, kus töötas üle 20 tööliste, ja ainult 6 niisugust ettevõtet, kus igaihes töötas üle 1000 tööliste.

Niisiis, Venemaa rahvamajandusega ühtsesse süsteemi kuulunud ja sellest vägivaldselt lahti kistud Eesti tööstus hävitati välismaiste monopolistide jõupingutustega.

Eesti muudeti välismaise imperialismi ja tema nationalistliku agentuuri valitsemise tulemusel tüüpiliseks agraarmaaks, ta muutus Lääne imperialistlike maade agraar- ja tooraineripatsiks.

¹ J. V. Stalin, Teosed, 8. kd., Tallinn 1949, lk. 117.

EESTI KUI LÄÄNE IMPERIALISTLIKE RIIKIDE AGRAAR- JA TOORAINERIPATS

Välismaise imperialismi mõjul hakkas eesti natsionalistlik kodanlus Eestit agrariseerima ja asus teele, mis kindlustas välismaistele monopolidele maksimaalseid kasumeid ka põllumajanduses.

Maa agrariseerimise poliitika, mis teostati välismaiste monopolide otsesel nõudmisel, põhjustas Eesti muutumist tüüpiliseks agraarmaaks.

Esimeseks sammuks Eesti muutmisel agraar- ja tooraineripatsiks oli agraarreformi elluviimine.

Kontrrevolutsioonilisel agraarseadusel, mille Eesti Asutav Kogu 10. oktoobril 1919. aastal vastu võttis, oli teravalt väljendatud poliitiline iseloom.

Tõsi küll, jalule seadnud oma võimu interventide abiga, olles ära hirmutatud laialdase revolutsioonilise liikumise poolt ning kartes töölisklassi ja talurahva liidu tugevnemist, ei julgenud eesti kodanlus rahvaga enam niiviisi rääkida, nagu ta seda tegi enne Oktoobrirevolutsiooni, ega sõandanud täielikult taastada mõisnike maavaldust. Eesti kodanlus oli sunnitud nõustuma sellega, et anda maad mõningale talurahva osale.

Ellu viies agraarreformi, kuulutas eesti natsionalistlik kodanlus kärarikkalt, et see maareform olevat eksproprieerinud «võõramaised» elemendid, see tähendab saksa parunite suurmajandid, hävitanud eksploateerimise ja viletsuse eesti külas ning sisse seadnud niinimetatud «tööpõhimõtte». Tegelikult aga sõlmis eesti kodanlus maaseadust vastu võttes saksa parunitega sobingu selle kohta, et kogu võõrandatud maa eest makstakse neile tasu. Talurahvale tehti see teatavaks aga alles siis, kui oli möödunud 7 aastat agraarreformi käsitleva seaduse vastuvõtmisest ja kui algas revolutsioonilise liikumise langus Eestis.

Vastavalt Riigikogu poolt 5. märtsil 1926. aastal vastu võetud seadusele pidi mõisnikelt võõrandatud maa väljaostmine toimuma 55,5 aasta vältel. Selle ajavahemiku jooksul pidid talupojad saksa parunitele tasuma omaenda maa eest ligi 13 miljonit krooni; inventari, loomade, hoonete jne. eest pidid nad maksma eraldi. Peale selle olid nad kohustatud riigile aastas maksma 4,25 protsenti väljaostuhinnast.

1934. aastani tasusid eesti talupojad 39,5 miljonit krooni

rendimaksu ja väljaostumaksete näol. Talupoegade-asunike võlgnevus väljaostumaksete alal moodustas 1940. aastal 45 miljonit krooni.

Kuid oma valitsemise esimestel aastatel ei sõandanud eesti kodanlus seda teatavaks teha. Veel enam, 28. veebruaril 1919. aastal oli kodanlik Ajutine Valitsus sunnitud deklareerima, et kõik parunite mõisad kuuluvad riigile.

Niisiis, revolutsiooniline proletariaat, keda toetas maata ja vähese maaga talurahvas, seadis eesti kodanluse paratamatuse ette nõustuda mõisamaade jagamisega.

Kõik teised mõisad ja maatükid jäid sõltumatult oma suuruselt puutumata. See tähendab, et kulaklik-kodanlik maaomandus säilis täielikult.

Võõrandatud mõisamaade jaotamises, mis teostati 1919. aasta 10. oktoobri seaduse järgi, avaldus täielikult maa-reformi sügavalt kapitalistlik klassiiseloolum.

Saksa parunitele kuulunud maadest moodustatud riiklikust maafondist maasaamise avaldiste järjekorra sisse-seadmisel ei võetud arvesse majapidamise majanduslikku seisukorda, vaid poliitilise iseloomuga kaalutlused.

Mõisamaade saamisel oli eesõigus neil, kes võtsid osa sõjalisest interventsioonist Nõukogude Venemaa vastu.

Riiklikust maafondist anti mõisate paremad maatükid ja isegi terved mõisad koos kõigi ehituste, loomade ja inventariga esmajärjekorras kindralitele ja ohvitseridele, natsionalistlike parteide juhtidele ja kulakupoegadele. Kodanliku riigi eriti «silmapaistnud» tegelased said tasuta mitmesaja hektari suurusi mõisaid.

Uute kodanlike maaomanike huvides andis valitsus kahekümnendate aastate keskpaiku välja terve rea seadusi, mis taastasid täielikult maaeraomanduse printsiibi.

Selle kontrrevolutsioonilise maaseaduse eesmärgiks ei olnud lahendada maapuuduse küsimust ja ta ei lahendanudki seda. Vastupidi, maa jaotamisel püüdis kodanlik valitsus igati säilitada põllutöölisi ja vähese maaga talupoegi kui kulakute majapidamisele vajaliku odava tööjõu allikat. Seepärast said maareformi tulemusel maad ainult väike hulk sulaseid ja maata talupoegi, kuna ülejäänud kümned tuhanded perekonnad jäid endiselt ilma maata.

1929. aastal oli loodud üle 46 000 uue majapidamise ning jaotatud ligi 600 000 hektarit maad. Sellest majapidamiste arvust said 20 000 asunikku kõigest 73 000 hektarit maad.

Maaseaduse peamiseks tulemuseks oli ainult maa ümberjaotamine kahe ekspluataatorliku rühma vahel. Kui enne maaseaduse väljaandmist kuulus suurem osa maast mõisnikele, siis selle seaduse elluviimisega läks Eestis suurem osa maast üle kulakute — «hallparunite» kätte, kes kujutasid endast kodanliku korra sotsiaalset tuge külas.

Kodanliku agraarreformi elluviimisega Eestis kaasnes väikese hulga ekspluataatorite rikastumine ja eesti talurahva põhihulkade laostumine ning vaesumine.

Andmetest, mis on avaldatud kodanlikus entsüklopeedias ja mitmesugustes ametlikes statistilistes kogumikes, võib näha eesti talurahva teravat klassikihistumist 1929. aastal, see tähendab agraarreformi lõpuleviimise momendiks.

Tabel nr. 6

Maa jagunemine majapidamiste gruppide järgi

Majapidamiste grupid (hektarites)	Majapidamiste arv	%	Maa suurus tuhandetes hektarites	%	Palgatöõjõud 100 perekonnaliikme kohta (inimeste arv)
1—5	23 456	17,6	91,9	2,9	3,7
5—10	21 600	16,2	197,9	6,4	5,4
10—20	34 977	26,2	602,4	19,5	12,7
20—30	24 235	18,2	669,9	21,7	22,1
30—50	22 185	16,6	960,4	31,0	36,3
50—100	6433	4,8	456,0	14,8	65,2
üle 100	471	0,4	115,6	3,7	564,4
Kokku	133 357	100	3094,1	100	21,3

1929. aastal oli 133 357 talumajapidamisest 23 456 niisugust majapidamist, mille maa suurus oli 1—5 hektarit, kaasa arvatud põllumaa, heinamaa, karjamaa, mets, soo. Selles grupis, mis moodustas 17,6 protsenti majapidamiste üldarvust, kasutati mitmesuguste kultuuride all keskmiselt ühe majapidamise kohta ainult 1,27 hektarit maad. Väikeste maatükkide omanikeks olid selles grupis kõigest 4807 inimest, ülejäänud olid rentnikud.

5—10 hektari suuruste majapidamiste arv (kas omaenda

või renditav maa) oli 21 600 ehk 16,2 protsenti majapidamiste üldarvust.

5—10 hektari suurustel majapidamistel oli külvipind kaks korda suurem kui maaomanikel, kel oli 1—5 hektarit maad, kuid ka see kahekordne arv oli niivõrd tühine, et mingisugusest majapidamise rentaablustest ei saanud jutugi olla.

Selle kahe kehvikugrupi käes, kes moodustasid täpselt ühe kolmandiku majapidamiste üldarvust, oli kõigest pisut üle 9 protsendi kogu maast. On vaja tähendada, et siin ei ole arvesse võetud need kehvtalupojad, kellel oli vähem kui üks hektar maad. Niisuguseid majapidamisi oli 1929. aasta loenduse järgi 21 977. Tegelikult oli siis vähese maaga (kuni 10 hektarini) talumajapidamiste arv tunduvalt suurem, moodustades 43 protsenti majapidamiste üldarvust, kusjuures nad kasutasid ainult veidi üle 10 protsendi kogu maast.

59 212 majapidamise, s. o. majapidamiste üldarvust 44 protsendi valduses olid maatükid, mille suurus moodustas 10—30 hektarit. Sellesse gruppi kuuluvaid talupoegi võib pidada keskmikeks. 10—30 hektari suurused krundid kujutasid endast majapidamisi, kus põhiliselt ei kasutatud palgatööd ja kus talupoja käsutuses oleva maatüki suurus määras tema sotsiaalse seisundi. Kuid on vaja arvesse võtta ka rajoonidevahelisi erinevusi. Teatavasti võis 5—7 hektari suurune majapidamine Tallinna või Tartu lähedal olla kulaklik, Läänemaal aga võis isegi 25 hektari suurune majapidamine olla kehviku majapidamine.

V. I. Lenin märkis, et rühmitamist maa suuruse järgi ei saa lugeda täiesti kõlbmatuks, kuid «ei tohi ainult kunagi unustada, et ta näitab väiksemana väiketootmise väljatõrjumist suurtootmise poolt ja näitab väiksemana seda suuremal määral, mida laialdasemalt ja kiiremini areneb põllumajanduse intensiivistumine, mida ulatuslikumad on erinevused majandite vahel pindala ühe ühiku kohta investeeritava kapitali suuruse poolest»¹. Sellepärast pani Lenin ette ühendada maa suuruse järgi rühmitamist andmetega palgatööjõu kasutamise kohta.

10—30 hektari suuruste majandite grupis oli ka niisuguseid intensiivse põllumajandusega talusid, kes külvasid tehnilisi kultuure, heina, juurvilja, kasvasid suu-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., lk. 71.

rel hulgal produktiivkarja, kasutasid laiaulatuslikult palgatööd, ja seetõttu tuleb niisuguseid majandeid pidada kulakute majapidamisteks.

Andmetest nähtub, et mida väiksem oli majapidamise suurus, seda vähem kasutati ka palgatööjõudu. Nii tuli 100 perekonnaliikme kohta 5—10 hektari suuruste majapidamiste grupis 5,4 palgatöölise, 10—20 hektari suuruste majapidamiste grupis 12,7 töölise, 20—30 hektari suurustes majapidamistes — 22,1, 50—100 hektari suurustes majapidamistes — 65,2, ja üle 100 hektari suuruse maaga majandites juba 564,4 palgatöölise 100 perekonnaliikme kohta.

Kuid nendesse kodanliku statistika andmetesse tuleb suhtuda kriitiliselt. Kodanlik statistika, mille eesmärgiks on ähmastada klassikihistumist ja töötavate talupoegade ekspluateerimist, ei too andmeid palgatööjõust ühe majapidamise kohta, vaid arvestab palgatööjõudu perekonnaliikmete arvu kohta.

Niisuguse rühmitamise puhul paistab esimesel pilgul silma suur erinevus palgatööjõu arvus üksikutes majandite gruppides. Ometi aga ähmastatakse siin tegelikult nii klassikihistumist kui ka ekspluateerimist, kuigi see otsekohe silma ei paista.

Võtame näiteks majapidamise, mille valduses on üle 100 hektari maad, ja 5 hektari suuruse majapidamise. On täiesti selge, et 100 hektari suuruses kapitalistlikus majandis ei ole töötavaid perekonnaliikmeid, seal ekspluateeritakse palgatöölisi. Kui mõni perekonnaliige töötabki, siis on täiesti arusaadav, et ta teeb teistsugust tööd, mis kvalitatiivselt erineb talupoja tööst, et ta on peremees — ekspluataator.

Kui arvata üle 30 hektari suurused majapidamised kulakute majapidamisteks, siis moodustaks see sotsiaalne grupp 1929. aastal 19 protsenti talumajapidamiste üldarvust. Kui aga arvesse võtta, et 10—30 hektari suuruste majapidamiste grupis on osa majapidamisi, mis kasutasid alalist palgatööjõudu, siis väheneb mõnevõrra keskmike majapidamiste arv ning kulakute majandite arv veidi kasvab. Kulakud haarasid enda kätte suurema osa maast, ja nimelt just paremad maad.

Ainuüksi 471 kõige jõukama kulaku valduses oli 115 561 hektarit maad, sel ajal kui 23 500 kehviku majapidamise käes oli ainult 91 900 hektarit.

1939. aastal korraldatud põllumajandusloenduse andmed annavad veenvalt tunnistust eesti kulakluse edasisest rikastumisest ja talurahva töötavate hulkade vaesumise protsessi süvenemisest, võrreldes 1929. aastaga. 1939. aastal oli kulakute majapidamiste valduses üle 50 protsendi kogu maast, nad kontsentreerisid enda kätte kuni 80 protsenti kõigist põllumajandusmasinaist, andsid 65 protsenti põllumajanduse kogutoodangust ja 78 protsenti kaubatoodangust. Samal ajal oli Eestis sama loenduse ilmselt vähendatud andmete järgi 62 500 ilma maata põllutöölist ehk üle 13 protsendi põllumajanduses töötavate inimeste üldarvust.

Samal ajal moodustas eesti külas hobusteta majapidamiste arv 31 protsenti, lehmadeta majapidamiste arv oli üle 33 000, kulakute käes aga oli 35 protsenti hobuste üldarvust ja 41,6 protsenti lehmade üldarvust.

Kõik need andmed kõnelevad sellest, et 1919. aastal läbi viidud kodanlikust maareformist sai kasu kõigepealt kulaklus, kes haaras oma valdusse tunduva osa maast, kusjuures kümned tuhanded sulased ja kehvikud, kes olid maast ilma jäetud või kel olid väikesed maatükid, olid endiselt sunnitud suure osa ajast töötama ekspluateerijate-kulakute jaoks, tootes neile suurel hulgal põllumajandussaadusi, peamiselt aga karjakasvatussaadusi, mis läksid Lääne imperialistlike maade turgudele.

Veendunud tööstuse arendamise täielikus perspektiivitukses, välisturu puudumises tööstustoodangu turustamiseks, mis oli kodanliku Eesti majanduse Nõukogude Liidust eraldamise tulemuseks, oli eesti kodanlus juba 1926. aastal sunnitud orienteeruma ainult põllumajandussaaduste väljaveole, milliseid võis eksportida Euroopa imperialistlikesse riikidesse, eelkõige aga Inglismaale ja Saksamaale. Et eesti põllumajandussaadustel oli raske neile turgudele pääseda, nõustus eesti kodanlus tööstuse tootlike jõudude purustamisega, hakkas teostama poliitikat, mille järgi Eesti pidi muutuma Lääne imperialistlike riikide agraripatsiks.

Eesti majanduse agrariseerimise protsessile püüdisid kodanlikud majandusteadlased ja poliitikud luua «teoreetiliselt» baasi. Selleks «teoreetiliseks» baasiks sai «daniseerimise» teooria, mis oli eesti kodanluse majanduslikuks doktriiniks tema valitsemise esimese kümne aasta jooksul.

Vastavalt imperialistlike riikide huvidele asus eesti

kodanlus tootma ja välja vedama põllumajandussaadusi ning toorainet — võid, peekonit, mune, lina, millede järele oli imperialistlikul turul nõudmine. Eesti põllumajandus omandab ühekülge iseloomu, ta kohandub kapitalistlike suurriikide varustamisele peamiselt karjakasvatussaadustega. Karjakasvatuse arendamine tõi kahju teistele põllumajandusharudele, kuna nad ei olnud ratsionaalselt seotud. Kuid põllumajanduse ühekülgne arenemine vastas inglise ja saksa monopolide huvidele, kes sundisid eesti kodanlust asuma maa agrariseerimise teele, põllumajanduse «daniseerimise» teele.

See «daniseerimise» poliitika vastas ka eesti kodanluse, eelkõige aga kulakluse huvidele, sest kulakute majapidamiste arendamist ergutati mitmesuguste valitsuse poolt tarvitusel võetud abinõudega.

Niisiis, välismaiste monopolide poolt dikteeritud kurss Eesti «daniseerimisele» langes objektiivselt ühte nii eesti kodanluse kui ka kulakluse huvidega. Eesti kodanlik valitsus muutis Eesti «daniseerimise» majanduspoliitika loosungiks.

«Daniseerimise» tulemusena toimusid muutused rahvamajandusharude vahekorras ja põllumajanduse struktuuris.

Kui esimese maailmasõja alguseks moodustas tööstustoodang kaks kolmandikku ja põllumajandus ühe kolmandiku Eesti kogutoodangust, siis juba 1929. aastaks vähenes tööstustoodangu erikaal kuni 20 protsendini, põllumajandustoodangu erikaal aga kasvas kuni 80 protsendini.

Need arvud tõendavad, et kodanlik Eesti oli muutunud tüüpiliseks agraarmaaks. Et rahvamajanduses oli ülekaalus põllumajandus, seda näitab kujukalt tootmisfondide jaotumine 1935. aastal.

Tabel nr. 7

Eesti rahvamajanduse tootmisfondide jaotumine

Põllumajandus	1 117	milj. krooni ehk	57,1	protsenti
Tööstus	207	„ „ „	10,6	„
Kaubandus	68	„ „ „	3,5	„
Transport ja side	144	„ „ „	7,4	„
Hooned ja ehitused	419	„ „ „	21,4	„
	1 955	„ „ „	100	„

Kodanliku Eesti põllumajanduse kohandamine karjakasvatussaaduste, peamiselt või tootmisele, vastas Lääne imperialistlike maade huvidele ja tõi endaga kaasa tunduvaid muutusi põllumajanduse struktuuris. «Kapitalism allutab endale ühe põllumajandussaaduse ja vastavalt sellele peamisele saadusele kohanduvad kõik teised majapidamise harud.»¹

Mõningase ettekujutuse Eesti põllumajandusliku tootmise suundadest 1929. aastal annab alljärgnev tabel.

Tabel nr. 8

Põllumajandusharude jagunemine nende erikaalu järgi üldises rahalises tulus ja kaubalisuse järgi

Põllumajandusliku tootmise harud	Erikaal üldises rahalises tulus %%	Tootmise kaubalisus %%
1. Piim ja piimasaadused	47	70
2. Veiseliha	8	60
3. Sealiha	11	25
4. Lambaliha	1	25
5. Munad	2,5	52
6. Kartul	4	17
7. Lina	6	52
8. Teraviljakultuurid (rukis, nisu, oder)	5	3—15

Eesti natsionalistliku kodanluse majanduspoliitika, mida teostati põllumajanduse «daniseerimise» loosungi all, sai lüüasaamise osaliseks seoses 1929. aastal puhkenud ülemaailmse majanduskriisiga. See on ka arusaadav, sest Eesti põllumajanduse «daniseerimise» poliitika oli rajatud kapitalismi suhtelise stabilisatsiooni perioodi kõiguvale konjunktuurile ja oli mõeldud karjakasvatussaaduste välja veoks välismaale. See poliitika pidi paratamatult läbi kukkuma ülemaailmse majanduskriisi saabumisega. Kriis tõendas kapitalismi stabilisatsiooni perioodi ajutist iseloomu, suhtelisust ja roiskumist.

«... Agraarkriis... haaras kõik põllumajandusharud, sealhulgas loomakasvatuse, viies põllumajanduse degradatsioonini, üleminekuni masinatööst käsitsi töötamisele, traktori asendamiseni hobusega, kunstväetise kasutamise järsu

¹ V. I. Lenin, Teosed, 3. kd., Tallinn 1950. lk. 218.

vähennemiseni ja vahel ka sellest täieliku loobumiseni, mis pikendas veelgi rohkem tööstuskriisi.»¹

See majanduskriisi iseloomustus, mille andis J. V. Stalin 1934. aastal toimunud partei XVII kongressil, käib täielikult ka kodanliku Eesti põllumajanduse kohta.

Agraarkriisi avaldumise tähtsamaks näitajaks Eesti põllumajanduses oli põllumajandussaaduste hindade järsk langemine.

Nii maksis Londoni turul kilogramm võid 1929. aastal 287 senti, 1932. aastal — 123 senti, 1934. aastal — juba ainult 116 senti; kilogramm peekonit maksis 1929. aastal — 167 senti, 1932. aastal — 155 ja 1934. aastal — 125 senti; kilogramm loomaliha maksis vastavalt 91 senti 1929. aastal, 37 senti 1932. aastal ja 28 senti 1934. aastal; munad maksid 1929. aastal 157 senti, 1932. aastal — 77 ja 1934. aastal — 88 senti; lina maksis 1929. aastal 145 senti, 1932. aastal — 46 ja 1934. aastal — 82 senti.

Nagu ülaltoodud andmetest nähtub, langesid põllumajandussaaduste, eriti aga piimasaaduste hinnad, mis olid kodanliku Eesti tähtsamateks ekspordiartikliteks, kriisi ajal 2—3-kordselt, võrreldes kriisieelse 1929. aasta hindadega.

Põllumajandussaaduste hindade niisugune järsk langemine põhjustas põllumajandustoodangu tunduvat vähenemist rahalises väljenduses, mida illustreerib järgmine tabel.

Tabel nr. 9

Põllumajandusliku kaubatoodangu väärtus
(miljonites kroonides)

1929—1930	1930—1931	1931—1932	1932—1933	1933—1934
114,7	99,6	73,0	59,0	74,2

See asjaolu pidi paratamatult kaasa tooma kõigi põllumajandusharude degradeerumise üha suurema süvenemise. Põllumajandusest saadav tulu vähenes iga aastaga. Agraarkriisi jooksul vähenesid talumajapidamiste rahalised tulud Eestis peaaegu kahekordselt — 49 protsendi võrra. Põllu-

¹ J. V. Stalin, Teosed, 13. kd., Tallinn 1952, lk. 276.

majanduse tulukuse langemine põhjustas kulude vähene-
mist põllumajandusmasinate ja mineraalväetiste ostmiseks.
Nii näitavad ametliku statistika andmed, et mineraalväe-
tiste ostmiseks vajalikud kulud vähenesid kriisi ajal rohkem
kui kahekordselt. Eesti põllumajandus muutus kahjutoo-
vaks. See muidugi ei tähenda, et kõik talumajapidamised
muutusid kahjutoovateks ja et kriis avaldas ühesugust mõju
kõigile majapidamiste gruppidele.

Kõige rohkem said kriisi läbi kannatada just kehvikute
ja keskmike majapidamised. Sealjuures võttis Eesti kodan-
lik valitsus tarvitusele rida abinõusid, mis olid suunatud
kulakute majapidamiste toetamiseks. Kulakutele tehti iga-
suguseid soodustusi, anti preemiaid ja subsiidiume. Nii
näiteks kohustus riik vastavalt teraviljatootmise kaitse sea-
dusele üles ostma viljaülejägid. Vilja hind oli kaks korda
kõrgem kui maailmaturul. See kõrge hind oli mõeldud sel-
leks, et tagada kulakutele, kes olid peamiseks kaubato-
dangu andjaiks, alalise ja kindla kasumi sõltumatult turu-
konjunktuurist. 1930. aastast kuni 1934. aasta aprillini
maksis riik kulakutele 4 099 000 krooni.

Kulaklus sai kasu ka sellest, et neilt kokkuostetud vili
müüdi neile hiljem tagasi alandatud hindadega «loomasöö-
daks».

Peale selle pani kodanlik valitsus kulakute huvides
seisma laenu tagajärjel tekkinud võlgnevuse sissenõud-
mise.

Kuid kogu see abi, mida andis kulakute majapidamistele
kodanlik valitsus, ei olnud suuteline peatama Eesti põllu-
majanduse degradeerumist, mis algas ülemaailmse majan-
duskriisi ajal ja kestis edasi ka pärast kriisi. See põllu-
majanduse degradeerumine avaldus külvipindade kahane-
mises, viljakuse languses, loomade arvu ja produktiivsuse
vähenemises.

Tabel nr. 10 näitab, et põhiliste kultuuride all olevate
külvipindade alal ei saavutanud kodanlik Eesti kogu oma
diktatuuri perioodi jooksul isegi tsaari-Venemaa taset.

Kui me aga võrdleme nendesamade kultuuride all olevat
külvipinda nende suurusega aastail 1900—1909, siis sel-
gub, et kartuli all olevad külvipinnad olid kodanliku dikta-
tuuri kogu perioodi kestel väiksemad kui nad seda olid
tsaari-Venemaa tingimustes.

Eesti vägivaldne eraldamine Venemaast avaldas huka-

Külvipinnad protsentides 1910.—1919. aasta tasemega võrreldes

	1910—1919	1920—1924	1925—1929	1930—1934	1935—1939
Rukis	100	100,3	90,7	93,3	92,3
Kaer	100	106,0	90,9	99,2	97,2
Oder	100	100,9	94,7	88,8	76,7
Kartul	100	98,3	95,4	97,4	110,9
Lina	100	77,1	108,4	62,2	81,0

tuslikku mõju põllundusele, eelkõige aga kartulikasvatusele; seda tunnistas avalikult ka kodanlus ise. Kodanlikus entsüklopeedias on öeldud: «Ühes piiritustöönduse langusega Vene turu kaotamisel on kartulikasvatus kahanenud, sest tärglisetööndus ei ole temale pandud lootusi täitnud, ja kaotanud Leningradi värske kartuli turu, ei ole suutnud seda asendada muud välisturud — Soome ja Rootsi.» Kui aastail 1913—1914 kulutati piirituse tootmiseks 242 500 tonni kartulit, siis aastail 1920—1921 kulutati 47 200 tonni, see tähendab üle 5 korra vähem. Kodanluse võimu kehtestamisega Eestis kahanes piirituse tootmine 6-kordselt.

Hoolimata sellest, et Eesti kodanlik valitsus pööras peamist tähelepanu karjakasvatuse arendamisele, ei saavutanud ta selles põllumajandusharus märkimisväärseid tagajärgi.

Veel enam, Peterburi määratu suure turu kaotamine põhjustas karjakasvatuse degradeerumist.

Võrdleme põllumajanduslike loomade arvu 1916. aastal korraldatud loenduse andmete järgi 1929. ja 1935. aasta vastavate andmetega.

Tabel nr. 11

Tähtsamate põllumajanduslike loomade arv

	veised	lambad	sead
1916	518 759	620 780	304 158
1929	603 949	475 935	279 080
1935	719 800	591 230	281 470

Need andmed näitavad, et nii lambakasvatuse kui ka seakasvatuse alal ei suutnud kodanliku Eesti põllumajandus 1935. aastaks saavutada 1916. aasta taset. Ainult veiste osas oli mõningane juurdekasv, kuid seegi moodustas ainult 1,9 protsenti aastas. Veiste arv oli 1939. aastal 1935.

aastaga võrreldes isegi vähenenud. Niisiis on selge, et ka karjakasvatus ei suutnud kodanluse võimuloleku perioodi jooksul toibuda lõogist, mille talle andis Eesti vägivaldne eraldamine Venemaast.

Põllumajanduse «daniseerimine» oli eesti kodanluse majanduspoliitika loogiliseks tulemuseks. See majanduspoliitika oli suunatud selliste ülisoodsate tingimuste loomisele, mis kindlustasid nii välismaistele monopolidele kui ka natsionalistlikule kodanlusele maksimaalseid kasumeid Eesti tootlike jõudude purustamise teel. Kõik see põhjustas kodanliku Eesti põllumajanduse täieliku pankrotti-jäämise.

Niisugustes tingimustes, kus kodanlik Eesti muudeti imperialistlike riikide agraar- ja tooraineripatsiks, kindlustasid välismaised monopolid endale maksimaalsete kasumite saamise ka mittekvivalentse vahetuse kaudu, odavate hindadega tooraine ja toiduainete ostmise ja monopoolset kõrgete hindadega tööstuskaupade müümise teel.

Tabel nr. 12

Eesti väliskaubandust iseloomustavad andmed
(miljonites kroonides)

Aastad	Import	Eksport	Põllumajandussaaduste eksport	Põllumajandussaaduste ekspordi suhe kogu ekspordisse %%
1923	100,9	61,8	24,6	39,8
1932	36,9	42,6	23,1	54,5
1935	68,8	80,1	39,7	49,6
1936	86,8	83,2	43,4	52,2
1937	111,1	106,0	48,8	46,1
1938	107,2	103,9	54,3	52,3
1928	131,4	127,1		

Need andmed annavad tunnistust sellest, et kodanliku Eesti eksisteerimise vältel ületas import enamikul juhtudel ekspordi. Selleks et suurendada ekspordi niisuguse ulatuseni, mis kindlustaks kui mitte aktiivset bilanissi, siis vähemalt väliskaubandusliku passiivi vähenemist, oli vaja majandust ümber korraldada vastavalt välisturu nõuetele. Põllumajanduse «daniseerimise» poliitika tõttu muudeti Eesti Lääne imperialistlike riikide poolasumaaks, ta muutus põllumajandussaadusi, kõigepealt aga karjakasvatussaadusi tootvaks ja väljavedavaks maaks. See tõi endaga kaasa ekspordi suurenemise. Nagu nähtub tabeli andmetest,

suurenes eksport 61,8 miljonilt kroonilt 1923. aastal 103,9 miljoni kroonini 1938. aastal. Kuid see kasv toimus peamiselt põllumajandustoodangu arvel, mille väljavedu kasvas selle ajavahemiku jooksul 24,6 miljonilt kroonilt 54,3 miljoni kroonini, see tähendab rohkem kui kahekordselt. Suhteliselt kasvas nende aastate vältel põllumajandustoodangu osa ekspordis 39,8 protsendilt 52,3 protsendini. Põllumajandussaaduste hulgas olid esikohal karjakasvatussaadused. 1938. aastal veeti näiteks välja 2200 tonni peekonit ja sealiha, 14 700 tonni võid, 41 miljonit muna jne. Nende saaduste eksport moodustas tunduva osa Eesti põllumajanduse kogutoodangust. Nii veeti 1938. aastal välja 37 protsenti kogu piimatoodangust, 21,4 protsenti kogu sealihast ja 30 protsenti kõigist munadest.

Põllumajandustoodangu osa süstemaatiline kasv Eesti ekspordis on seletatav Eesti täieliku sõltuvusega Euroopa imperialistlikest riikidest, eeskätt Inglismaast ja Saksamaast, kes olid Eestiga kaubavahetuses olevate maade hulgas esikohal nii ekspordi kui ka impordi alal. Nii oli 1938. aastal Inglismaa osa Eesti ekspordis 34 protsenti ja Saksamaa osa 31,4 protsenti. Inglismaa erikaal Eesti impordis moodustas 1938. aastal 17,9 protsenti, Saksamaa erikaal aga 31,1 protsenti.

Kuigi väljaveetavad põllumajandussaadused moodustasid küllaltki suure erikaalu riigi kogutoodangust, ei suutnud nad praktiliselt mõju avaldada maailmaturule selle tõttu, et Eesti põllumajanduskaupade erikaal oli sellel turul äärmiselt väike. Eesti pidi leppima nende hindadega, milliseid dikteerisid talle ette välismaised monopolid. Nii ei ületanud eesti või erikaal Inglise turul, mis oli eesti või peamiseks tarbijaks, 1,5 protsenti, kuid eesti või hind oli taani või hinnast 10—20 protsenti madalam, kuigi või kvaliteet oli ühesugune. Või ekspordist saadav tulu üha vähenes. Nii sai Eesti 1938. aastal või ekspordist 70 protsendi võrra väiksema summa kui 1929. aastal, kuigi või eksport suurenes koguseliselt sellel ajavahemikul 19 protsendi võrra.

Olukord muutus veelgi halvemaks ka selle tõttu, et välismaised monopolid hoidsid tööstuskaupade, eriti aga tootmisvahendite hindu kõrgel tasemel, moodustades niinimetatud «käärid», mis avaldas hukatuslikku mõju töötava talurahva olukorrale. Aastail 1930—1937 moodustasid hindade «käärid» umbes 16,8 protsenti. Sellise mitteekvivalentse vahetuse tulemusel läks tunduv osa natsionaalsest tulust, mis

loodi eesti töörahva tööga, välismaistele monopolidele. Kaubavahetust Nõukogude Liiduga vastastikku kasulikel tingimustel kodanliku Eesti valitsejad ei soovinud. 1938. aastal moodustas Eesti väliskaubanduse käive Nõukogude Liiduga kõigest 5 protsenti.

Kõik need andmed näitavad, et välismaised imperialistid suurendasid eesti töörahva ekspluateerimise astet, riisusid häbematu jultumusega ja lämmatasid Eesti rahvamajandust.

«Kui inglise ja ameerika kodanluse esindajad ilmusid Soomesse, Eestisse, hakkasid nad kägistama veel suurema ülbusega kui vene imperialistid, suuremaga sellepärast, et vene imperialistid olid vana aja esindajad ega osanud õieti kägistadagi, need inimesed aga oskasid kägistada ning kägistavad lõpuni.»¹

PROLETARIAADI JA TÖÖTAVA TALURAHVA EKSPLUATEERIMISE JA VAESUMISE KASV KODANLIKUS EESTIS

Koos monopolistliku väliskapitali tungimisega enamikusse rahvamajandusharudesse, kodanliku Eesti muutumisega Lääne imperialistlike riikide agraar- ja tooraineripatsiks, tema majandusliku ja poliitilise iseseisvuse kaotamisega suurenes järsult proletariaadi ja töötava talurahva ekspluateerimine ja vaesumine.

Kodanlik Eesti kui maailma kapitalistliku majandusüsteemi üks osa ei saanud areneda erilisel, sellele süsteemile mitteomasel viisil. Seepärast määras Eesti majanduse arenemise kapitalistlikest tootmissuhetest tingitud objektiivsete majandusseaduste toime.

Teatavasti on kapitalismile omane kapitalistliku akumulatsiooni üldine seadus, mille avastas ja formuleeris K. Marx.

Selle seaduse olemus on selles, et koos kapitalismi arenemisega kasvab ühiskondlik rikkus, mis koondub varakate klasside kätte. «Niisiis, rikkuse akumulatsioon ühel pooltel on samal ajal viletsuse, töövaeva, orjuse, harimatuse, metsistumise ja moraalse degradatsiooni akumulatsioon vastaspoolusel, s. o. selle klassi pooltel, kes toodab omaenda produkti kapitalina.»²

¹ V. I. Lenin, Teosed, 30 kd., Tallinn 1954, lk. 192.

² K. Marx, Kapital, I kd., Tallinn 1953, lk. 561.

Kapitalistlikes maades toimub proletariaadi nii relatiivne kui ka absoluutne vaesumine.

Töölisklassi relatiivne vaesumine tähendab, et tema osa maa natsionaalses tulus langeb, kapitalistide klassi osa aga äha suureneb.

Vaatamata ühiskondliku rikkuse kasvule toimub kapitalistlikes maades ühtlasi töölisklassi absoluutne vaesumine.

«Tööline,» kirjutas V. I. Lenin, «vaesub absoluutselt, s. t. ta muutub otseses mõttes vaesemaks, kui ta oli varem, ta on sunnitud elama halvemini, sööma kehvemini, rohkem alatoitluse all kannatama, elama keldreis ja põõninguil.»¹

Kapitalistliku akumulatsiooni üldine seadus on imperialismi ajastul kaasaegse kapitalismi põhilise majandusseaduse toime konkreetseks väljenduseks.

Ühelt poolt tühise käputäie kapitalimagnaatide kolosaalne rikastumine ja teiselt poolt miljonite töötajate sunniviisiline töö, kerjuslik ja poolnäljane eksisteerimine — see nähtus avaldub eriti selgesti kaasaegse kapitalismi tingimustes.

Ei olnud erandiks ka kodanlik Eesti, kes meie poolt käsitletaval perioodil oli imperialistlikul arenemistaadiumil.

Nii kodanlikus Eestis kui ka teistes kapitalistlikes maades toimus proletariaadi ja töötava talurahva ekspluateerimise ja vaesumise suurenemise protsess.

Selleks, et varjata oma täielikku sõltuvust monopolistlikust väliskapitalist, püüdis eesti kodanlus näidata, et kodanlik Eesti on nii majanduslikult kui ka poliitiliselt «iseseisev» ja et elanikkonnal on kõrge elutase. Kuid tegelikkus näitas just vastupidist.)

Oma täitmatuse rikastumisahnuses tugevdasid välismaised monopolid ja eesti kapitalistid aastast aastasse tööliste ekspluateerimist. Vormiliselt oli kodanlikus Eestis kehtiv 8-tunniline tööpäev. Et lõplikult end tööliste silmis mitte paljastada, ei sõandanud kodanliku Eesti valitsus seda Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni saavutust tühistada. Kodanliku Eesti valitsejad tegid kõik selleks, et kapitalistidel oleks võimalik tegelikult likvideerida seda sotsialistliku revolutsiooni suurt saavutust ning karista-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 18. kd., Tallinn 1953, lk. 403.

matult pikendada tööpäeva. Keskmise tööpäev Eestis kestis ametlike andmete järgi 9 tundi. 1928. aastal oli 5000 töölisel rohkem kui kümnetunniline tööpäev; vähemalt 1000 töolist töötas 13—15 tundi päevas. Ülemäära kõrge oli tööliste tööintensiivsus. Tööliste tööintensiivsuse tõstmise põhjustas kapitalistide kasumite suurenemine. Tööintensiivsuse tõusu tulemusel kasvas õnnetusjuhtumite arv. See on ka arusaadav, sest kapitalistid ignoreerisid ohutustehnika nõudeid. 1936. aastal leidis aset 12 470 õnnetusjuhtumit, kusjuures 40 korral oli tegemist surmajuhtumitega. Registreeritud õnnetusjuhtumite arv 1936. aastal kasvas 1922. aastaga võrreldes 4,5-kordselt. Need andmed näitavad, et aasta vältel said vigastusi kuni 10 protsenti töolistest.

Eriti rasked olid eesti kaevurite töötingimused. Puudusid mehhanismid, mis oleksid kergendanud kaevurite tööd. Kirka, labidas, käsipuur ja kaevurite käed moodustasid kogu allmaatööde «tehnilise varustuse». Elektrivedurite asemel vedasid põlevkivi alalisest hämarusest pimedaks jäänud hobused. Põlevkivi lahtimurdmine, sorteerimine ja vagunitesse laadimine toimus käsitsi. Kokkuvarisemised, vigastused, lehkavad pimedad barakid olid eesti kaevurite raskeks saatuseks.

Kodanlikus Eestis ei olnud ega saanudki olla tööliste sotsiaalkindlustust riigi arvel. Haiguse või õnnetusjuhtumite korral toimus kindlustamine tsaariaegsete seaduste alusel, millede järgi vigastuse või surma puhul langes väljamaksete kogu raskus (kui väljamaksmine üldse toimus) tööliste endi õlgadele, kes olid kohustatud kindlustamise katteks maksma 2 protsenti oma palgast. Enamikul haiguse ja vigastuste juhtudel ei makstud üldse abiraha, sest kaugelki mitte kõik tööstustöölised ei olnud haigekassade liikmeteks.

Täiesti puudus kindlustamine invaliidsuse, vanaduse ja töötaoleku korral, kuna pensioni said ainult riigiametnikud ja omavalitsustöötajad. Eraettevõtete töölised ja teenistujad ei saanud iga-aastast tasulist puhkust ega olnud kindlustatud tasuta meditsiinilise abiga.

Kapitalistide kasumite kasv toimus tööpäeva pikendamise ja tööliste tööintensiivsuse suurendamise arvel, samuti ka kaupade hindade tõstmise teel. Eesti tööliste ekspluaatierimise tugevdamist tõendavad lisaväärtuse normi kasvu andmed.

Lisaväärtuse kasvu dünaamika kodanliku Eesti suurtööstuses
(miljonites kroonides)

Aastad	Aastatulu (v+m)	Väljamaks- tud palk (v)	Lisaväärtus (m)	Lisaväärtuse norm %% (m ¹)
1923	39,7	17,3	22,4	129,5
1925	46,2	19,9	26,3	132,1
1928	55,5	23,3	32,2	138,2
1933	45,0	15,0	30,0	200,0

Töölisklassi ekspluateerimise tugevdamine kodanlikus Eestis väljendus ka selles, et kasutati kõige odavamad tööd — naiste ja alaealiste tööd. Suurtööstuses said naised võrdse töö eest 30—40 protsenti, väiketööstuses aga 50 protsenti vähem palka kui mehed.

Tööstustööliste keskmine kuupalk
(kroonides)

	Ettevõtetes, kus tööliste arv oli			
	üle 50	20—50	5—20	kuni 5
Meesföõlised	40,5	37,6	33	28,3
Naistföõlised	25,8	23,5	19,5	14,7

Kapitalistliku ekspluateerimise kasv põhjustas eesti töölisklassi absoluutse ja relatiivse vaesumise suurenemist. Seda kinnitab eelkõige tööliste reaalpalka langus. Isegi kodanliku statistika andmete järgi moodustas tööliste reaalpalk 1929. aastal umbes kolm neljandikku 1913. aasta tasemest.

Kuigi kapitalismi suhtelise stabilisatsiooni aastail nominaalpalk kasvas 5—10 protsenti võrra, ei toonud see endaga kaasa tööliste ostuvõime kasvu, sest samal ajal, s. t. ajavahemikul 1924—1928, tõusis elukallidus 50 protsenti võrra. Rahvasteliidu juures asuva rahvusvahelise tööbüroo andmete järgi olid eesti töölised oma reaalpalka tasemelt teiste Euroopa kapitalistlike maade tööliste hulgas 18-ndal kohal; eesti tööliste reaalpalk ületas ainult portugali töölise reaalpalka.

Välismaised monopolid ekspluateerisid ja riisusid eesti

töölisi monopoolselt kõrgete hindade kehtestamise teel laia-
tarbekaupadele. Elukalliduse üldindeks kasvas 1938. aastal
1937. aastaga võrreldes 26-protsendiliselt. Statistilisse
komplekti kuulunud 37 toiduaineliigi hind tõusis selle aja-
vahemiku jooksul 37 protsendi võrra.

Ajaleht «Postimees» oma 1938. a. 27. jaanuaril ilmunud
numbris tunnistas, et 1937. aastal tõusis elukallidus 30—40
protsendi võrra. Kui võtta 1934. aasta elukallidus 100-na,
siis 1937. aastal tõusis elukallidus 124-le. 1934. aastast kuni
1937. aastani kasvasid toiduainete hinnad 31 protsendi
võrra.

Juunist 1939 kuni juunini 1940 kasvas elukallidus kodanli-
ku statistika vähendatud andmete järgi veel 26 protsendi
võrra.

Puudus oli paljudest esmajärgulistest tarbeesemeist. 1939.
aasta lõpuks seadis kodanlik valitsus sisse kaardisüsteemi
suhkrule ja petrooleumile. Paljude teiste laiatarbeesemete,
nagu näiteks seebi müümine toimus tegelikult samuti
normide alusel. Korteriuur neelas sageli kuni poole
palgast.

Eesti töölisklassi äärmiselt raske olukord halvènes veelgi
selle tõttu, et oli olemas suur hulk töötuid.

Seoses suurtööstuse hävitamisega monopolide huvides ja
ettevõtete alalise alakoormatusega tekkis kodanlikus Eestis
massiline ja krooniline tööpuudus.

Töötute hulk oli suur ka kapitalismi suhtelise stabilisat-
siooni aastail. Nii moodustas 1925. aastal ainult ametli-
kult registreeritud töötute arv 10 000 inimest.

Töötute hulga arvestamisel Eestis on vaja arvesse võtta
ka üha suurenevat emigratsiooni, mille kutsusid esile ras-
ked elutingimused. Nii emigreerus Eestist 1924. aastal
1222 inimest, 1925. aastal — 2676 ja 1926. aastal — 3896
inimest.

Töötute olemasolu võimaldab kapitalistidel survet aval-
dada tööturule, sunnib töölisi nõustuma ükskõik missuguste
töötingimustega.

Kodanliku ajalehe «Päevaleht» 1926. a. 23. jaanuari
numbris teatati, et sel päeval palusid 53 inimest võimal-
dada neile mingisugust teenistust.

Toome kaks kuulutust. «Noormees, kes valdab kolme
keelt, palub võimaldada talle ükskõik missugust tööd, olu-
kord on väga raske. Pakkum. ajal. toim. märgusõna «Val-
mis kõigeks — 208» all.»

«Kallid linnakodanikud! Halastage ja võimaldage vaesele taluneile teenistust. Olen suures hädas. Teatada Koidu tn. 72—6.»

Eriti kasvas töötute arv ülemaailmse majanduskriisi ajal aastail 1929—1933. Ainuüksi ametlike andmete järgi moodustas töötute arv 1933. aastal 24 000 inimest, samal ajal kui kodanliku Eesti kogu suur- ja kesktööstuses töötas 28 000 inimest.

Töötute vilets seisukord avaldas mõju tootmises töötavate tööliste materiaalsele olukorrale. Kümnete tuhandete töötute olemasolu, kes on valmis töötama ükskõik misuguse tasu eest ja igasugustes tingimustes, põhjustas tootmises töötavate eesti tööliste röövelliku ekspluateerimise tugevdamist.

Ülemaailmse majanduskriisi järgsetel aastatel, mil Eesti tööstus korraldati ümber fašistlikule Saksamaale vajaliku strateegilise tooraine ja pooltoodete tootmiseks, näitab kodanlik statistika tööliste arvu kasvu. Kuid see kasv ei toimunud töötute arvu vähenemise, vaid põhiliselt agraarsete ülerahvastuse arvel, iseäranis aga saarte ja Peipsi-äärse rajooni arvel.

Eesti kodanluse diktatuuri perioodil oli äärmine vaesumine mitte ainult tööliklassi, vaid ka töötava talurahva saatuseks.

Eesti kodanlikud majandusteadlased esitasid rahvahulkade petmiseks igasuguseid «teooriaid», mille järgi kodanlikul agraarreformil olevat rahvalik iseloom ja ta olevat hävitanud suurmaavalduse, likvideerinud ekspluateerimise ja viletsuse külas ning sisse seadnud niinimetatud «tööpõhimõtte». Nad esitasid vaateid, milledele marksism-leninism oli juba ammu surmahoobi andnud. Nende vaadete järgi olevat võimalik eesti põllumajanduse mitte kapitalistlik arenemistee, põllumajanduses ei kehtivat tootmise kontsentreerumise seadused; nad jutlustasid ka väike-talumajanduse «püsivuse» teooriat jne.

Kuid reaalne tegelikkus lükkas ümber kõik need «teooriad» ja näitas, et Eesti põllumajandus arenes kodanliku korra tingimustes kapitalistlikul teel, millega kaasnes väikese rühma ekspluataatorite rikastumine ja eesti talurahva põhihulkade laostumine ja vaesumine.

1939. aastal korraldatud loenduse järgi oli Eestis 62 500 põllutöölist, kelle ainsaks elatusvahendite hankimise allikaks oli oma tööjõu müümine. Oma tööjõudu olid alaliselt

sunnitud müüma ka need 46 000 talupidajat, kel oli maad alla 5 hektari.

Põllutööliste tasu oli äärmiselt madal. Sellest annavad tunnistust ametlikud andmed.

Tabel nr. 15

Põllutööliste kuupalk
(kroonides)

Aastad	Mehed	Naised
1929	27,2	19,1
1932	16,0	11,8
1938	14,4	10,7

Selle tühise tasu eest sunniti sageli töötama kella 3-st hommikul kuni kella 10—11-ni õhtul, kusjuures anti väga viletsat toitu, mis koosnes enamasti kartulitest, silkudest ja kooritud piimast.

Eesti talurahva vaesumisele avaldas mõju rendisuhete ja hüpoteekvõlgnevuse kasv. Terav maapuudus ja põllumajandusliku inventari puudumine sundisid kehvikuid orjastavatel tingimustel üha rohkem maad rentima kulate käest.

Kui 1925. aastal oli Eestis 5300 ja 1929. aastal umbes 7000 rendikohta, siis 1939. aasta loenduse järgi oli nende arv suurenenud 19 474-le. Järelikult kasvas nende arv 1925. aastaga võrreldes 4-kordselt. Rendile võetud maatükkide üldarvust moodustasid kuni 20 hektari suurused maatükid 65 protsenti. Sealjuures moodustas raharent ainult 57 protsenti rendimaksust, ülejäänud osa moodustas naturaal- ja teorent, millel oli ilmselt poolfeodaalne iseloom. Nii rentisid 2297 majapidamist maad pooleterasüsteemi alusel.

Eesti väike- ja kesktalumajapidamised, tundes pidevalt puudust tootmisvahenditest, sõltudes looduse ja turukonjunktuuri juhuslikkusest, olid sunnitud kas või lihtsa taastootmise kindlustamiseks üha sagedamini abiks võtma krediiti maa pantimise arvel. Juba 1932. aastal olid 73 000 ehk 55 protsenti talumajapidamistest võlgadega koormatud. 1940. aastaks moodustas talurahva võlgnevus hiigelsumma — 150 miljonit krooni. Ja seda olukorras, kus Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli likvideerinud eesti

talurahva igasuguse võlgnevuse. Hüpoteekvõlgnevuse põhi-
line osa langes kehvikute ja keskmike majapidamistele,
kusjuures $\frac{2}{3}$ majapidamistes, mille valduses oli kuni 20
hektarit maad, ületas võlgnevus nende tootmisvahendite
hinna. Kõik see kõneleb sellest, et nende väikeste maa-
tükide tegelikeks omanikeks olid pangad, kes andsid laenu
maa pantimise arvel. Individuaalsed väike- ja kesktootjad
jäid ilma tootmisvahenditest, neid ekspluateeriti kõige
halastamatumalt pankade poolt. Lõpliku proletariseeru-
mise kartusel olid nad sunnitud pankadele mitmesuguste
protsentide näol andma mitte ainult lisaproducti, vaid ka
osa vajalikust produktist. Sealjuures nad ise viresid,
tootmistingimused aga muutusid üha halvemaks. Võlgne-
vuse mittetasumine põhjustas majapidamise müümist oks-
jonil.

Iga aastaga suurenes oksjonile minevate majapidamiste
arv.

1933. aastal müüdi oksjonil ja läks käest kätte
3288, 1934. aastal — 3543, 1935. aastal — 3841,
1936. aastal — 5438 ja 1937. aastal — 7923 majapidamist.
Laostunud talupoegade krunte ostsid poolmuidu üles pan-
gad, mitmesugused spekulandid ja kulakud. Spekulandid
rikastusid kehvikute ja keskmike arvel, ostes neilt kokku
maatükke, sest väikeste kruntide hektari-hind oli tunduvalt
kõrgem suurte kruntide hektari-hinnast.

Maa hind majapidamiste gruppide järgi
(kroonides hektari kohta)

kuni 1 hektarini —	2 457	20—30 hektarini —	143
1—5 „ —	338	30—50 „ —	147
5—10 „ —	249	50—100 „ —	131
10—20 „ —	179	üle 100 hektari —	70

Nii toimus kodanlikus Eestis kapitalismi majandusseaduste toime tulemusel talurahva ferav kihistumise protsess. Selle tagajärjel kasvas ühel poolusel maata ja vähese maaga talupoegade arv, proletaarlaste ja poolproletaarlaste hulk, suurenes talurahva põhihulkade vaesumine ning teisel poolusel kasvas kulakute-kapitalistide arv, kelle kätte kontsentreerusid üha rohkem maad, kariloomad ning teised tootmisriistad ja -vahendid.

Väga negatiivselt mõjus töötajate olukorrale kolossaalne välisvõlgnevus.

Kodanliku diktatuuri sisseseadmise momendiks ei olnud

Eestil mingit välisvõlgnevust, sest Nõukogude Venemaa vabastas omal ajal Eesti tsaarivõlgadest. Eesti kodanluse ajutise võimutsemise tulemusel oli välisvõlgnevuse üldsumma 1. augustil 1940 koostatud bilansi kohaselt 218,6 miljonit krooni, mis ületas ligi 12 miljoni krooni võrra kogu Eesti tööstuse tootlike fondide väärtuse 1935. aastal.

Tunduva osa sellest moodustas riigivõlg — 120 miljonit krooni; sellest 84,2-miljoniline võlg oli pärit kodusõja ajast, mil Eesti kodanlus ostis Ameerika Ühendriikidelt (65,0 miljoni krooni ulatuses) ja Inglismaalt (19,2 miljoni krooni ulatuses) sõjaväevarustust ja toiduaineid sõja pidamiseks Nõukogude riigi vastu ja proletaarse revolutsiooni kätkestamiseks Eestis. Ülejäänud osa riigivõlast koosnes Inglismaalt, Ameerika Ühendriikidelt ja Šveitsilt saadud laenudest. Ka Eesti ettevõtte olid palju võlgu välismaistele firmadele. Kaugeltki mitte täielike andmete järgi moodustasid 511 ettevõtte võlad 59,9 miljonit krooni.

Selle kolossaalse võlgnevuse likvideerimiseks eraldati riigieelarvest määratu suured summad. Iga aasta läksid välismaistele monopolidele protsentide, dividendide jne. näol järgmised summad:

1. Mitmesugustesse rahvamajandusharudesse mahutatud aktsia-väliskapitali eest makstavad protsendid	4	miljonit krooni
2. Riigi- ja omavalitsuse välisvõlgade eest makstavad protsendid	5,34	„ „
3. Kompensatsioon mõisnikele neilt võõrandatud maa eest	0,7	„ „
4. Pankade väliskorrespondentide arve eest makstavad protsendid (5%)	2,0	„ „

Kokku üle 12 miljoni krooni.

Viimastel aastatel kasvas välisvõlgnevuse kustutamiseks minev summa 18—20 miljoni kroonini, mis ületas riigieelarve kulud haridusele, tervishoiule ja sotsiaalkindlustusele.

Selle võlgnevuse kustutamiseks võeti eesti töörahvast maksudesüsteemi kaudu tunduv osa tema tuludest. Pidevalt kasvasid otsesed maksud ja veelgi suuremal määral kaudsed maksud.

Nii kasvasid kaudsed maksud 33,3 miljonilt kroonilt 1932/1933. aastal 59,6 miljoni kroonini 1938/1939. aastal, see tähendab, et nad suurenesid 1,8-kordselt. Sealjuures kõigest 1938/1939. aasta riigieelarvetuludest moodustasid

kaudsed maksud 55 protsenti, aga koos otseste maksudega moodustasid nad kõigest tuludest 70 protsenti.

Niisugustes tingimustes, kus kodanlikus Eestis kasvas tööpuudus tööliste ja talurahva hulgas, kus tugevnes ekspluateerimine, kasvas ülejõukäivate maksude koorem, langes järsult töörahva hulkade elutase ja vähenes pidevalt elanikkude juurdekasv.

Elanikkonna arv oli Eesti NSV praegusel territooriumil:

1881. aastal —	881 455 inimest,
1897. aastal —	945 068 „
1922. aastal —	1 107 059 „
1934. aastal —	1 126 413 „

Need andmed näitavad, et elanikkonna arv oli aastail 1881—1922, s. o. 41 aasta jooksul kasvanud 20 protsenti võrra, mis moodustab keskmiselt 0,5 protsenti aastas.

Ajavahemikul 1923—1934, s. o. 12 aasta jooksul oli elanikkonna arv kasvanud 1,3 protsenti võrra ehk keskmiselt 0,1 protsenti aastas. Seega vähenes Eestis elanikkonna juurdekasv kodanluse valitsemise aastail 5-kordselt. 1927. aastal ületas elanikkonna surevus Eestis sündivuse 278 inimese võrra. Tallinnas suri 1937. aastal 300 inimest rohkem kui sündis. Kasvas lasteta abielude arv.

Elanikkonna arvu pidev vähenemine, tööpuudus, töörahva hulkade laostumine ning vaesumine oli maa majandusliku degradeerumise loomulikuks tulemuseks.

Niisugune oli eesti natsionalistliku kodanluse 20-aastase valitsemise tulemus. «Eesti kodanluse poliitika ajalugu ei tunne suurejoonelisemat ettevõtet kui Eesti iseseisvus.

Kuid ühtlasi peab ütleva, et ta ka suurejoonelisemat pankrotti ei tunne.»¹

Kaasaegse kapitalismi põhilise majandusseaduse toime tulemusel süvenes tunduvalt vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja tootmise tulemuste kapitalistliku omastamise vormi vahel. Kapitalistlike tootmissuhete valitsemine muutus peamiseks takistuseks Eestis tootlike jõudude arenemisele.

Majandusseadus, mille järgi tootmissuhted peavad tingimata vastama tootlike jõudude iseloomule, murdis Eestis endale juba ammu tee. See seadus nõudis objektiivselt oma aja ära elanud kapitalistlike tootmissuhete hävitamist ja

¹ Viktor Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, lk. 11.

nende asendamist uute, sotsialistlike tootmissuhetega, mis annavad vaba tegevusvälja tootlike jõudude arenemiseks.

Selleks, et rajada teed selle seaduse toimele, mille järgi tootmissuhted peavad tingimata vastama tootlike jõudude iseloomule, on vaja, nagu ütles J. V. Stalin, eesrindlikku ühiskondlikku jõudu, mis oleks suuteline murdma oma aja ära elanud ekspluataatorlike klasside vastupanu. Selline ühiskondlik jõud kujunes töölisklassi ja töötava talurahva liidu näol välja majanduslike ja poliitiliste vastuolude süvenemise käigus kodanlikus Eestis.

Kapitalismi objektiivsete majandusseaduste toime seadis Eesti majanduse täieliku katastroofi ette. Tööraha hulgad, kes olid sattunud kahekordse, nii «oma» kodanluse kui ka monopolistliku väliskapitali rõhumise alla, elasid aga viletsuse, tööpuuduse tingimustes, neil ei olnud poliitilisi ega majanduslikke õigusi. Kõik see andis töötajatele tõuke vabadusvõitluse alustamiseks välismaiste monopolide ja nende agentuuri — eesti natsionalistliku kodanluse võimu vastu.

Kodanluse võimu kukutamist Eestis hõlbustas Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu pidev arenemine ja tugevnemine. Nõukogude rahva suured edusammud sotsialistlikus ülesehitustöös avaldasid suurt revolutsioneerivat mõju eesti töötajatele, näitasid nendele teed sotsialismi võiduks.

Selle võitluse etteotsa asus eesti töölisklass, kes tekkis ja kujunes Venemaa proletariaadi ridades, kel olid võitluses nõukogude võimu eest kolme revolutsiooni kogemused.

Eestimaa Kommunistlik Partei, kes on karastatud palju aastaid kestnud rasketes põrandaalustes tingimustes peetud võitluses ja keda juhtis Viktor Kingissepp (kuni 1922. aastani, mil ta lasti mahra kodanlike natsionalistide poolt), juhtis töölisklassi tema võitluses kapitalismi ikke vastu, alustas võitlust, et tõmmata enda poole töölisklassi enamus ja koondada enda ümber töötava talurahva põhihulgad.

Seoses 1924. aastal kodanliku Eesti tööstuses kui ka põllumajanduses puhkenud majanduskriisiga, mis põhjustas tööraha hulkade olukorra edasise järsu halvenemise, ja fašistliku riigipöörde ohuga tugevnes tunduvalt tööraha võitlus kommunistliku partei juhtimisel kodanluse diktatuuri kukutamiseks. Äge võitlus kasvas 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõusuks Tallinnas, mille kodan-

lus julmalt maha surus. Tuhanded töörahva esindajad lasti maha ja pandi vangi. Kuid see ei murdnud töörahva hulkade vastupanu. Töötajate võitlus kapitalistliku orjuse vastu, nõukogude võimu taaskehtestamise eest ei vaibunud. Streikidest võtsid osa sajad ja tuhanded töölised. 1932. aastal toimus Narva linavabriku tööliste streik, 1934. aastal streik Pärnus, millest võtsid osa sadamatöölised, laadijad ning saeveskite töölised. 1935. aastal lõppes võiduga Tallinna kivimurdude tööliste streik, Viljandi ja Paide kingseppade streik. Samal aastal toimus eesti meremeeste streik, millest võttis osa 2000 inimest.

1938. aastal toimusid Krulli tehase ja Kreenholmi Manufaktuuri tööliste massilised streigid, kes nõudsid palga tõstmist.

Eestimaa Kommunistlik Partei, olles põranda all, jätkas kasvava jõuga töörahva koondamist võitluseks kodanluse vastu. Selle võitluse käigus loodi töölisklassi ja talurahva liidu näol ühiskondlik jõud, mis oli suuteline 1940. aasta juunis kukutama natsionalistliku kodanluse diktatuuri.

Töölisklassi võitu Eestis hõlbustas ka Nõukogude Liidu välispoliitika, mis on suunatud väikeste rahvaste suveräänsete õiguste kaitsmisele. Nõukogude Liidu välispoliitika tegi lõpu kõigile imperialistlike maade katsetele lõplikult vallutada Eesti ja teostada 1940. aastal interventsiooni.

Nõukogude võimu kehtestamine päästis Eesti teda ähvardavatest ohtudest. Algas uus ajaloolise arenemise etapp — sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise etapp.

SISUKORD

Autorilt	3
Eesti tootlike jõudude purustamine natsionalistliku kodanluse diktatuuri perioodil	4
Eesti kui Lääne imperialistlike maade agraar- ja tooraineriipats	31
Proletariaadi ja töötava talurahva eksploateerimise ja vaesumise kasv kodanlikus Eestis	44

*

Эдуард Иоганович Брандт
СОСТОЯНИЕ ЭКОНОМИКИ ЭСТОНИИ
В ПЕРИОД БУРЖУАЗНОЙ ДИКТАТУРЫ

На эстонском языке

Оформление П. Резвезр

Эстонское Государственное Издательство

Таллин, Пярну маantee 10

*

Toimetaja J. Seiental. Tehniline toimetaja I. Vahtrre.

Korrektorid M. Juske ja J. Ramm

Ladumisele antud 14. V 1955. Trükkimisele antud 28. VI 1955. Paber 54×84, 1/16.
Trükipoognaid 3,5. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 2,87. Arvutuspoog-
naid 3,19. Trükiarv 3000. MB-11634. Tellimise nr. 1081.

Trükkikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38.

Hind 75 kop.

Trükivigu

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema
5	15. ülalt	pöördu	pöördus
49	12. .	mitte	mitte-

75 KOP.

A-20563
"

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00252986 7